

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ**

КРАМАР ІРИНА ЮРІЇВНА

УДК 339.94:65.014:005

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Тернопіль – 2019

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота виконана у Тернопільському національному технічному університеті імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Андрушків Богдан Миколайович,
Тернопільський національний технічний
університет імені Івана Пулюя (м. Тернопіль),
завідувач кафедри управління інноваційною
діяльністю та сферою послуг

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Грозний Ігор Сергійович,
ПВНЗ „Європейський університет” (м. Київ),
завідувач кафедри менеджменту та маркетингу;

доктор економічних наук, професор
Метеленко Наталя Георгіївна,
Запорізький національний університет (м. Запоріжжя),
завідувач кафедри фінансів, банківської справи та
страхування Інженерного інституту;

доктор економічних наук, професор
Ясінецька Ірина Анатоліївна,
Подільський державний аграрно-технічний університет
(м. Кам'янець-Подільський),
проректор з навчальної роботи.

Захист дисертації відбудеться 18 жовтня 2019 р. об 11⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.052.05 Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України за адресою: 46008, м. Тернопіль, вул. Білогірська, 50, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у науково-технічній бібліотеці Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України за адресою: 46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56.

Автореферат розіслано 16 вересня 2019 р.

Вчений секретар спеціалізованої
вченої ради

Л. М. Мельник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Як відомо, на даний час у світі активізувалися глобалізаційні процеси, що мають безпосередній вплив на національні економіки, стан та розвиток яких безпосередньо залежить від ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Тому в умовах глобалізації, інтернаціоналізація підприємств є суттєвим чинником забезпечення розвитку як самого підприємства, так і країни загалом, адже саме в межах реалізації стратегій інтернаціоналізації здійснюється вихід підприємств на закордонні ринки. За цих умов господарювання актуальною проблемою є дослідження процесу інтернаціоналізації промислових підприємств для забезпечення розвитку їх виробничого, інноваційно-інвестиційного, трудового, соціально-економічного потенціалу, що стане основою стабільного зростання економіки України. Виклики сьогодення вимагають принципово відмінних підходів до діяльності підприємств, що функціонують, або створюватимуться на території держави.

Питання міжнародної інтеграції та інтернаціоналізації, а також їх вплив на розвиток країни досліджували О. Борисенко, П. Ломбердей, Л. Рівера-Батіз, П. Ромер та ін. Проблемам інтернаціоналізації підприємств, зокрема в частині управління ризиками зовнішньоекономічної діяльності, присвячені праці таких іноземних вчених, як Дж.-Е. Вальне, Дж. Йохансон, К. Кавусгіл, С. Кассон, К. Хілл, Ду Чуньбу та ін. Серед українських вчених різні аспекти цього питання досліджували Ю. Вдовиченко, М. Дідівський, С. Жуков, Е. Зінь, Є. Іванов, П. Ільчук, І. Коломієць, М. Корж, В. Лук'янова, Л. Лігоненко, Т. Мельник, Т. Орехова, Ю. Орловська, Є. Савельєв, О. Слабоспицька, О. Собкевич, С. Стрельник, Я. Шмаленко та ін. Основні методи та способи виходу вітчизняних промислових підприємств на міжнародний ринок досліджували такі вчені: О. Ананьєв, В. Мовчан, Л. Михальчук, Т. Перекрест, М. Панкова, Т. Ренькас, Р. Скринський, І. Ясінецька та інші.

Питання підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств, зокрема в національному та міжнародному вимірах вивчали О. Амоша, В. Антонюк, Б. Андрушків, Д. Ганн, А. Гуржій, І. Грозний, М. Доджсон, Т. Дудар, Н. Кирич, Т. Левітт, А. Сальтер, В. Стадник, О. Панухник, М. Шкільняк. Теоретичні та практичні аспекти іноземного інвестування є одними з тем досліджень О. Бондаренко, Д. Галенко, Я. Калантай, В. Нижника, О. Носова, С. Реверчук. Науково-дослідному, освітньому та інноваційному чиннику впливу на функціонування підприємств присвячено ряд праць таких вчених, як: Л. Дейнеко, М. Демченко, І. Коен, О. Красовська, К. Краус, Т. Кун, Н. Метеленко, А. Сбруєва, Л. Семів, С. Тарасенко, М. Хольмгрен, С. Шнітцер та ін.

Водночас, цілісного методологічного підходу до вирішення проблеми інтернаціоналізації промислових підприємств з позицій підвищення ефективності їх діяльності на сьогодні ще не сформовано. Зокрема, залишаються невирішеними питання розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств. Особливого значення

набуває ця проблематика в умовах адміністративно-територіальної реформи, оскільки на сьогоднішній день в Україні зберігається суттєва диференціація між регіонами в структурі виробництва та за результатами діяльності промислових підприємств, що пов'язано із нерівномірною забезпеченістю природними, трудовими та іншими ресурсами, загальним економічним потенціалом регіонів. Це зумовлює потребу у визначенні особливостей регіону з позицій перспективно-проблемного підходу для окреслення пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності підприємств, що в ньому функціонують.

Тим часом, залишаються невирішеними питання, що стосуються розроблення стратегічної складової прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації. Недостатність теоретичних і практичних розробок у даній сфері, складність практичного використання багатьох із них, а також їх актуальність для теорії і практики менеджменту зумовили вибір напряму дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематики науково-дослідних робіт Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя: «Розробка теоретичних та методичних положень стратегії активізації конкурентного потенціалу національної економіки» (№ держреєстрації 0114U001310), де автором розроблено концептуальний підхід до інтернаціоналізації промислового підприємства; «Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем» (№ держреєстрації 0118U003481), де автором здійснено аналіз особливостей функціонування підприємств, котрі мають на меті інтернаціоналізацію своєї діяльності або вже її здійснюють.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних положень, розроблення науково-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на основі розроблення організаційно-економічного механізму.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі завдання:

- на основі опрацьованої наукової економічної літератури здійснити аналіз теоретичних засад та основних складових інтернаціоналізації;
- дослідити концептуальні основи та особливості впровадження заходів щодо інтернаціоналізації у діяльність промислових підприємств;
- визначити вплив євроінтеграційних процесів в Україні на інтернаціоналізацію промислових підприємств;
- проаналізувати стан зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України;
- дати характеристику державної стратегії активізації інтернаціоналізації промислових підприємств;
- удосконалити методологічний підхід до розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств на

основі формування еластичного інструментарію управління процесами інтернаціоналізації;

– розробити організаційно-економічний механізм інтернаціоналізації промислових підприємств;

– встановити специфіку формування заходів щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на засадах оподаткування з позицій сталого розвитку;

– дослідити вплив інвестиційно-інноваційної складової діяльності промислових підприємств на їх інтернаціоналізацію;

– обґрунтувати роль науково-дослідного та освітнього потенціалу у забезпеченні процесу інтернаціоналізації промислових підприємств;

– удосконалити систему організаційно-управлінського забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств;

– розробити полікритеріальний підхід до впровадження заходів щодо інтернаціоналізації промислових підприємств;

– оцінити ефективність діяльності промислових підприємств у контексті інтернаціоналізації;

– побудувати програмну систему інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на основі нейронно-мережевого моделювання.

Об'єкт дослідження – процеси інтернаціоналізації промислових підприємств.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні положення, науково-методичні підходи та прикладні аспекти розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств.

Методи дослідження. Наукові дослідження, висновки і рекомендації, представлені у дисертації, достатньо теоретично обґрунтовані та достовірні, базуються на дослідженні праць вітчизняних та зарубіжних фахівців.

У роботі використано сукупність загальнонаукових і прикладних методів дослідження: *діалектичного пізнання, дедукції та індукції* – для деталізації об'єкту дослідження, визначення теоретичних засад та основних складових інтернаціоналізації, концептуальних основ щодо впровадження заходів з інтернаціоналізації (підрозділи 1.1, 1.2); *системного аналізу та формалізації складних структур* – для виявлення основних тенденцій міжнародної інтеграції України; для визначення особливостей державної стратегії активізації інтернаціоналізації промислових підприємств та характеристики Програм міжнародного співробітництва; при застосуванні методологічного підходу до розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств; при дослідженні стану промислових підприємств; (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.1, 3.3); *статистичного аналізу та порівняння* – для аналізу стану зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України, соціально-економічного розвитку Західного регіону України; для формування

інструментарію функціонального забезпечення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств на основі дослідження стану системи оподаткування з позицій сталого розвитку, інвестиційно-інноваційного, наукового та освітнього потенціалів (підрозділи 2.1, 4.1, 4.2, 4.3); *ситуаційного, синергетичного та ієрархічного підходів* – при розробленні організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств та при удосконаленні системи його функціонального забезпечення (підрозділи 3.2, 4.4); *економіко-математичного моделювання, факторного аналізу та експертних оцінок* – при визначенні значимості різних критеріїв та субкритеріїв інтернаціоналізації промислових підприємств та оцінці факторів впливу на ефективність їх діяльності (підрозділи 5.1, 5.2); *штучного інтелекту* – при розробленні програмної системи інтелектуальних агентів (підрозділ 5.3); *абстрактно-логічного підходу* – при теоретичному узагальненні та формулюванні висновків (розділи 1–5); *графічного і табличного методів* – для візуалізації отриманих результатів дослідження (розділи 1–5).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України; офіційні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; матеріали науково-практичних конференцій; матеріали, розміщені на офіційних сайтах мережі Інтернет; звітність промислових підприємств; результати власних досліджень тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та вирішенні важливої наукової проблеми – інтернаціоналізації промислових підприємств шляхом розроблення організаційно-економічного механізму, а також науково-методичних рекомендацій для його практичного застосування. Основні положення дисертації, які визначають наукову новизну, полягають у наступному:

уперше:

– науково обґрунтовано теоретико-концептуальні засади інтернаціоналізації промислових підприємств на основі розроблення організаційно-економічного механізму, який охоплює методологічну складову та науково-практичний інструментарій формування системи його функціонального забезпечення, що дає змогу підвищити організаційну, економічну та соціальну ефективність діяльності промислових підприємств;

– розроблено полікритеріальний підхід до забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств, на основі якого розраховано мультиплікаційний коефіцієнт інтернаціоналізації (МСІ – Multiplicative Coefficient of Internationalization), що дає можливість визначити її рівень з метою прийняття обґрунтованих управлінських рішень для вибору комплексу заходів щодо інтернаціоналізації;

– обґрунтовано концептуальний підхід до процесу прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації промислових підприємств за допомогою засобів штучного інтелекту, що базується на побудові програмної

системи інтелектуальних агентів з використанням нейронних мереж і дозволяє прогнозувати результати їх діяльності залежно від прийнятих управлінських рішень щодо вибору заходів з інтернаціоналізації;

удосконалено:

– ситуаційний підхід до розроблення механізму управління процесом інтернаціоналізації промислових підприємств, який, на відміну від існуючих, включає сканування ситуації щодо інтернаціоналізації промислового підприємства шляхом вирішення прямої задачі аналізу діяльності для різних категорій підприємств, що дає змогу ідентифікувати стан промислових підприємств у першому наближенні;

– методологію розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств, яка, на відміну від існуючих, базується на ієрархічній моделі форм інтернаціоналізації та застосуванні ситуаційного підходу на основі формування еластичного інструментарію управління процесами інтернаціоналізації, що дозволяє керівникам підприємств своєчасно реагувати на зміну умов зовнішнього середовища при виборі послідовності реалізації заходів щодо інтернаціоналізації;

– методику прогнозування ефективної діяльності промислових підприємств у процесі інтернаціоналізації, яка, на відміну від існуючих, дає змогу встановити взаємозв'язок між критеріями та субкритеріями, що характеризують діяльність підприємства, визначити значимість та вплив кожного з них на зміну фінансових результатів діяльності підприємства;

– науковий підхід щодо формування інструментарію функціонального забезпечення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств, який, на відміну від існуючих, побудований на основі діагностики таких чинників впливу на цей процес, як: оподаткування з позицій сталого розвитку, інвестиційно-інноваційна складової, науководослідного та освітнього потенціалів, що дозволяє акцентувати увагу на найбільш значущих аспектах діяльності промислових підприємств, модернізація яких має на меті підвищення рівня інтернаціоналізації, що в свою чергу, істотно впливає на ефективність їх діяльності;

– систему організаційно-управлінського забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств, що, на відміну від існуючих, передбачає модернізацію функцій діючих або створення нових структурних підрозділів; це дає можливість підвищити ефективність діяльності підприємств у контексті інтернаціоналізації на основі трансформації системи управління у постійно змінюваних умовах господарювання, досягнути управлінську синергію, а також підвищити продуктивність праці;

– методичний підхід до оцінювання впливу інтернаціоналізації на ефективність діяльності підприємства шляхом реалізації обраних управлінських рішень, який, на відміну від існуючого, забезпечує оптимальний вибір найбільш раціональних управлінських рішень на основі аналізу рентабельності власного капіталу підприємства, що дає змогу розширити

арсенал інструментів управління інтернаціоналізацією промислових підприємств;

набули подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат щодо теоретичних положень управління підприємствами, а саме: подано власне визначення поняття «інтернаціоналізація підприємства», яке, на відміну від існуючих, визначається як (1) стратегічна мета діяльності підприємства; (2) засіб досягнення стратегічних цілей; (3) процес здійснення підприємством однієї (декількох) форм діяльності на зовнішніх ринках із врахуванням місцевих цінностей або в країні базування із залученням іноземного капіталу (фінансового, людського, ресурсного тощо), чи шляхом непрямой участі у міжнародній діяльності для досягнення стратегічних цілей і, як результат, досягнення синергетичного ефекту коллаборації «освіта-наука-виробництво-бізнес» в межах глобального інформаційного простору»; (4) результат ведення діяльності; запропоновано поняття «еластичний інструментарій управління процесами інтернаціоналізації промислових підприємств», під яким розуміємо сукупність заходів, спрямованих на можливість керувати процесами інтернаціоналізації у змінних умовах зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю та багатоваріантністю альтернатив, з метою забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств з врахуванням інтересів країни базування; введено поняття «працівник світу» (глобальний працівник - global worker / global employee) - кваліфікований працівник, котрий легко адаптується до нових умов роботи в будь-якому куточку світу;

– система визначення стратегічних цілей діяльності промислових підприємств у контексті інтернаціоналізації, яка, на відміну від існуючих, базується на перспективно-проблемному підході, здійсненому на основі комплексного аналізу соціально-економічного розвитку Західної України; це дозволяє визначити основні проблеми розвитку регіону та шляхи їх подолання, зокрема на мікрорівні, а також пріоритети та необхідні завдання для їх досягнення в частині активізації зовнішньоекономічного потенціалу підприємств, що в цьому функціонують;

– класифікація мотивів до інтернаціоналізації залежно від її цілей, яка, на відміну від існуючих, включає мотиви «до», спрямовані на нарощення потенціалу підприємства, максимізації прибутку тощо і мотиви «від», відповідно до яких основна ціль інтернаціоналізації – уникнення небезпек та загроз на внутрішніх ринках, що дозволяє керівникам визначати стратегічні й тактичні цілі щодо інтернаціоналізації підприємств.

Практичне значення одержаних результатів полягає у широких можливостях застосування запропонованих наукових та методологічних підходів до: інтернаціоналізації промислових підприємств; процесу прийняття управлінських рішень щодо вибору форми виходу промислових підприємств на зовнішні ринки та їх готовності до цього на основі аналізу наявних ресурсів з точки зору організаційного забезпечення; оцінювання ефективності інтернаціоналізації промислових підприємств під впливом впровадження

розробленого організаційно-економічного механізму; регулювання значення параметрів впливу на інтернаціоналізацію промислових підприємств, які дадуть змогу підвищити загальний рівень й ефективність управління інтернаціоналізацією промислових підприємствам з точки зору максимізації прибутку.

Одержані в дисертації наукові результати, концептуальні положення, методи та науково-методичні підходи до інтернаціоналізації промислових підприємств знайшли практичне впровадження у діяльності: Департаменту економічного розвитку і торгівлі Тернопільської обласної державної адміністрації при розробленні проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Тернопільської області на 2020 рік (довідка від 27.06.2019, № 02-26/669), JSC LUMEL S.A., Республіка Польща (довідка від 10.05.2019, № 19/158), НВ ПМП «Промтехконструкція» (довідка від 01.07.2019, № 07/531), ПАТ «Квантор» (довідка від 13.06.2019, № 2/19-031), ТОВ «Електропром» (довідка від 28.05.2019, № 47), ПНВП «Лузар» (від 17.06.2019, № 6/49), ТОВ «СЕ Борднетце-Україна» (довідка від 25.05.2019, № 137).

Результати дисертаційної роботи використовують у навчальному процесі: Тернопільського національного технічного університету ім. І. Пулюя при викладанні курсів лекцій з дисциплін: «Економіка підприємства», «Фінанси», «Зовнішньоекономічна діяльність» (довідка від 05.07.2019, № 2/28-1678); Хмельницького національного університету при розробці робочих програм, методичних матеріалів, проведенні лекційних та практичних занять з дисциплін: «Міжнародні економічні відносини», «Фондові ринки», «Економіка підприємства», «Менеджмент і маркетинг» (довідка від 10.06.2019, № 70)); Подільського державного аграрно-технічного університету при підготовці і викладанні курсів лекцій та проведенні практичних занять з дисциплін: «Міжнародні фінанси», «Фінанси», «Основи зовнішньоекономічної діяльності» (довідка від 06.06.2019, № 71-01-429).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, у якій подано авторський підхід до вирішення актуальної наукової проблеми – розвитку теоретичних положень, розроблення науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо інтернаціоналізації промислових підприємств. Із наукових праць, підготовлених у співавторстві, використано тільки матеріали, які належать автору особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження були обговорені та схвалені на наукових і науково-практичних конференціях: III Міжнародній науково-практичній конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (м. Тернопіль, 5 квітня 2019 р.); Міжнародній науково-технічній конференції до 100-річчя з дня заснування НАН України та на вшанування пам'яті Івана Пулюя (100-річчя з дня смерті) (Тернопіль, 23-24 травня 2018 р.); IV Міжнародній науково-

методичній конференції (м. Тернопіль, 2-4 травня 2018 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» та I Міжнародного студентського наукового форуму «Креативна економіка очима молоді» у 2-х томах (м. Тернопіль, 29-31 березня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції (м. Дніпро, 16-17 лютого 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Соціально-економічні аспекти розвитку економіки» (м. Тернопіль, 27-28 квітня 2017 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції (м. Тернопіль, 18-20 травня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» (м. Тернопіль, 22-24 вересня 2016 р.); International Scientific-Practical Conference „Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization (Klaipeda, Lithuania, January 29, 2016); Міжнародній науково-технічній конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій» (м. Тернопіль, 19-21 травня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу» (м. Тернопіль, 15-17 жовтня 2015 р.); Всеукраїнській науковій конференції за міжнародної участі «Перспективи розвитку економічних систем у середовищі глобально-орієнтованого трансформаційного простору» (Тернопіль, 6 травня 2015 р.); Науково-технічній конференції молодих учених та студентів (Тернопіль, 19–20 листопада 2014 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки» (м. Тернопіль, 21-22 травня 2014 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції (Тернопіль, 25 квітня 2013 р.); XVII наукової конференції ТНТУ імені Івана Пулюя (Тернопіль, 20-21 листопада 2013 р.); VIII Міжнародному симпозиумі Україна – Туреччина «Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі» (м. Тернопіль, 12-14 червня 2013 р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 47 наукових праць, у тому числі: 4 монографії (у т.ч. – 1 одноосібна); 25 статей у наукових фахових виданнях (у т.ч. 2 – у фахових наукових виданнях, що входять до міжнародної наукометричної бази даних SciVerse Scopus, 19 – у наукових фахових виданнях, що входять до інших міжнародних наукометричних баз даних, 2 – у іноземних періодичних наукових виданнях), з них 11 – одноосібних; 13 – у матеріалах міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, 5 – в інших виданнях, які додатково відображають результати дисертації. Загальний обсяг публікацій становить 94,75 друк. арк., з яких автору особисто належить 36,44 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг

дисертації становить 412 сторінок і містить 25 рисунків та 42 таблиці, список використаних джерел налічує 457 найменувань та 11 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі «**Теоретичні основи формування організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств**» проаналізовано теоретичні засади та основні складові інтернаціоналізації; досліджено концептуальні основи впровадження заходів щодо інтернаціоналізації у діяльність промислових підприємств; визначено вплив євроінтеграційних процесів в Україні на інтернаціоналізацію промислових підприємств.

Беручи до уваги роль суб'єктів господарювання у структурі національної економіки, зв'язок між економічною ситуацією в країні та станом підприємництва у ній, а також, враховуючи той факт, що на даний час інтернаціоналізація – це не лише вибір, а й об'єктивна реальність та необхідність, запропоновано дослідження процесу інтернаціоналізації підприємств за схемою «in-out», де «in» – це передумови, котрі виникають на чотирьох рівнях: світовому, макро-, мезо- та мікрорівнях, а «out» – ефективність діяльності підприємств у результаті здійснення заходів з їх інтернаціоналізації. Досліджено передумови інтернаціоналізації промислових підприємств з максимальним врахуванням усіх чинників на даних рівнях в рамках десяти блоків, що охоплюють практично всі аспекти функціонування суб'єктів господарювання на основі дослідження екзо- та ендогенних впливів на підприємство в процесі прийняття рішення про його інтернаціоналізацію (рис. 1). Встановлено, що комплексний аналіз цих передумов є основою для започаткування, провадження, коригування на певних етапах або згортання зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

На основі використання блоково-структурного підходу до аналізу передумов інтернаціоналізації та класифікації теорій інтернаціоналізації, запропоновано категорію «інтернаціоналізація підприємства» розглядати з точки зору включення у неї дев'яти компонентів: торгівельного, фінансово-економічного, виробничого, технологічного, інфраструктурного, наукового, освітнього, мотиваційного (особистісного), інформаційного середовища.

На відміну від досліджень, проведених іншими науковцями щодо трактування поняття «інтернаціоналізації підприємства», зроблено акцент на тому, що інтернаціоналізація діяльності підприємства може відбуватися і без виходу на зовнішні ринки, наприклад, включенням у ланцюг вартості вітчизняного, або спільного підприємства, яке здійснює зовнішньоекономічну діяльність (ЗЕД); отриманням грантів на проведення наукових досліджень з-за кордону; підвищенням рівня володіння іноземною мовою персоналу, що полегшує комунікацію при започаткуванні та здійсненні ЗЕД тощо.

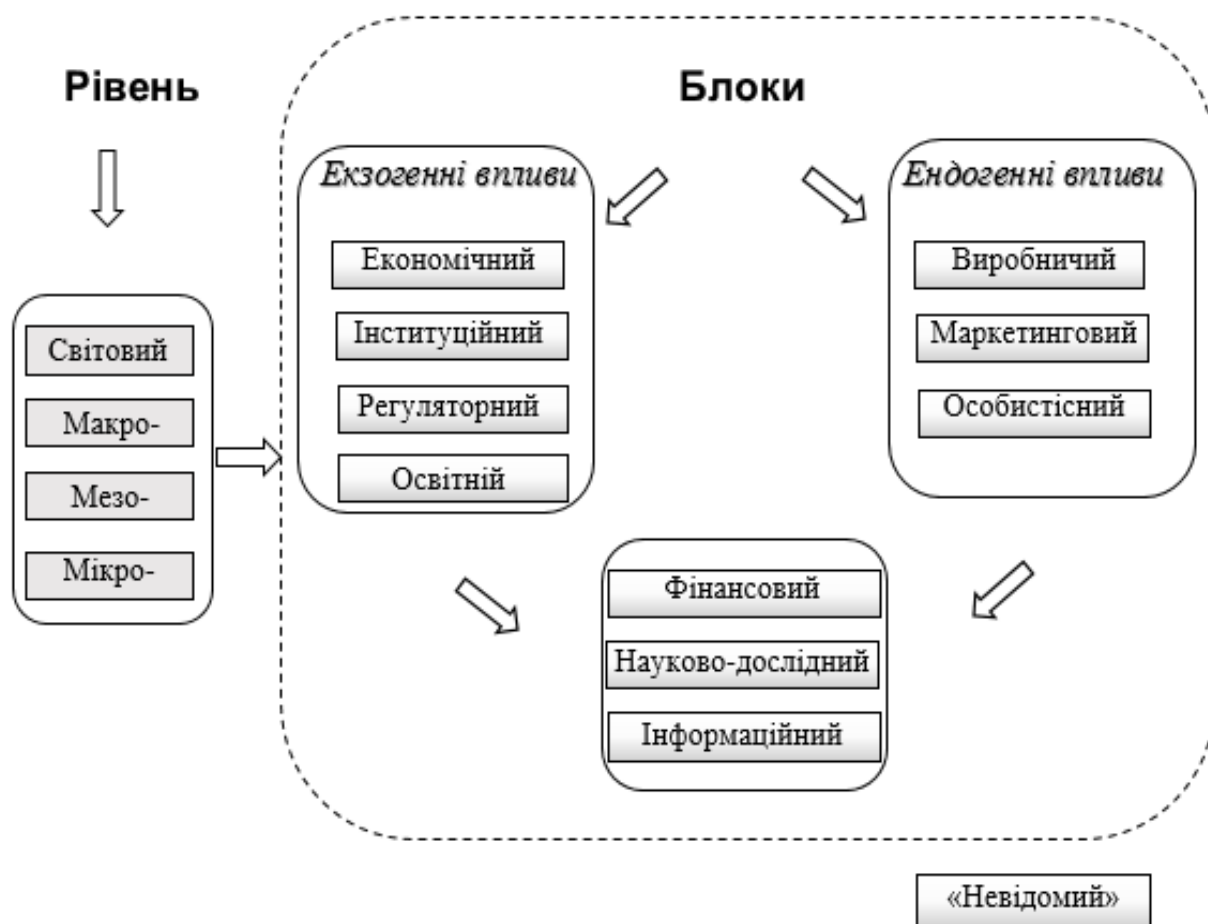

Рис. 1. Модель блоково-структурного підходу до аналізу передумов інтернаціоналізації

На основі проведеного аналізу наукових поглядів щодо трактування понять «глобалізація», «інтернаціоналізація», «зовнішньоекономічна діяльність», «глокалізація» подано авторське визначення поняття «інтернаціоналізація підприємства», сутність якого визначається, як: (1) стратегічна мета діяльності підприємства; (2) засіб досягнення стратегічних цілей; (3) процес здійснення підприємством однієї (декількох) форм діяльності на зовнішніх ринках із врахуванням місцевих цінностей або в країні базування із залученням іноземного капіталу (фінансового, людського, ресурсного тощо), чи шляхом непрямой участі у міжнародній діяльності для досягнення стратегічних цілей і, як результат, досягнення синергетичного ефекту від кооперації «освіта-наука-виробництво-бізнес» у межах глобального інформаційного простору»; (4) результат ведення діяльності.

Зважаючи на те, що дослідження передумов до впровадження інтернаціоналізації на промислових підприємствах дозволяє обґрунтувати необхідність розроблення організаційно-економічного механізму їх інтернаціоналізації, було проведено аналіз особливостей міжнародної інтеграції України. Результати проведеного аналізу дозволили визначити переваги основних форм виходу українських промислових підприємств на зовнішні

ринки, до яких віднесено: збільшення обсягу реалізації продукції; досягнення ефекту масштабу діяльності; посилення ринкової позиції підприємства та зменшення залежності від існуючих ринків; отримання можливості використання відмінностей і спільних характеристик вітчизняного ринку у порівнянні із закордонними ринками; отримання можливості застосування існуючого досвіду управління на нових ринках та набуття нового досвіду діяльності тощо.

У другому розділі **«Аналітичні аспекти активізації зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України»** проаналізовано стан зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України; досліджено особливості формування державної стратегії активізації інтернаціоналізації промислових підприємств та охарактеризовано Програми міжнародного співробітництва окремих областей України.

Про актуальність євроінтеграційного курсу України свідчить проведений аналіз динаміки географічної структури зовнішньої торгівлі товарами за період 2010-2018 рр., який показав, що основними країнами-імпортерами українських товарів у 2012 р. були країни СНД, проте, зважаючи на війну з Російською Федерацією, з 2013 р. почалося стрімке падіння експорту у ці країни і в 2018 р. основними імпортерами української продукції виступили саме країни ЄС, які одночасно були й основними постачальниками імпортової продукції в Україну. Аналіз обсягу реалізованої промислової продукції підприємствами України за кордон у 2014-2018 рр. подано у табл. 1.

У 2018 р. промислове виробництво в Україні зросло на 1,8% завдяки позитивному впливу зовнішньої кон'юнктури та внутрішньому попиту, які поєднувались із модернізацією виробничих потужностей. Провідні позиції у структурі зовнішньої торгівлі українськими промисловими підприємствами посідали автотранспортні засоби, причепа і напівпричепа та інші транспортні засоби; машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання, експорт яких незначно скоротився протягом аналізованого періоду (з 10,3% до 9,8%), а імпорт зріс більше, ніж на 4%.

На основі проведеного комплексного аналізу соціально-економічного розвитку областей Західного регіону України (Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Хмельницької та Чернівецької), зокрема, в частині діяльності промислових підприємств, запропоновано перспективно-проблемний підхід до визначення пріоритетів його розвитку. Аналіз індексу промислової продукції вказує на те, що у 2013-2015 рр. даний показник зменшувався і лише з 2016 року почалось незначне зростання.

При цьому спостерігали нерівномірність його приросту/зниження в досліджуваних областях за різні періоди. Так, за 2013-2018 рр. найтриваліший спад мав місце в Івано-Франківській області, але в 2016 році

**Обсяг реалізованої промислової продукції українськими підприємствами
за межі країни у 2014-2018 рр., (млн. грн., без ПДВ та акцизу)**

	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Промисловість	323085,0	418791,1	219138,6	596313,0	682022,3
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	44323,4	51522,8	24739,2	594867,8	85105,7
Переробна промисловість	278180,0	366847,6	4940,8	517745,5	594272,4
Машинобудування, крім ремонту та монтажу машин і устаткування	50861,1	57608,6	374,7	68810,2	79212,9
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	3607,8	3075,1	4737,7	3236,5	3219,3
Виробництво електричного устаткування	7935,6	9251,6	1922,8	11061,8	13978,5
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	15900,1	20778,2	2199,4	22021,1	25376,1
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	23417,6	24503,7	1070,7	32490,8	36639,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	448,9	66,6	5337,3	...	...
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	132,7	354,1	...	...	...

відбувся «прорив» – зростання індексу промислового виробництва на 16,5%, високі темпи збереглися і в 2018 році. В останні роки високі темпи зростання продемонстрували Тернопільська (18,2%), Рівненська (11,2%), Чернівецька (9,8%) області. У 2017 році всі західні області (за винятком Закарпатської області) показали темпи промислового зростання вище середнього по країні.

Результати проведеного дослідження дозволили визначити наступні пріоритети розвитку Західного регіону України, що впливають на діяльність промислових підприємств: підвищення рівня життя населення; використання переваг децентралізації; покращення екологічної ситуації; розширення зовнішньоекономічних зв'язків; покращення можливостей самофінансування розвитку базових галузей виробництва; впровадження наукових досліджень у виробництво; формування територіально-цілісного макроекономічного господарського комплексу регіону тощо.

З метою дослідження можливих шляхів досягнення визначених пріоритетів охарактеризовано Програми міжнародного співробітництва окремих областей Західного регіону України. Встановлено, що з метою створення сприятливого середовища для інтернаціоналізації промислових

підприємств необхідно забезпечити стимулювання місцевих виробників до виробництва продукції, що відповідає європейським стандартам з метою її подальшого експорту; створювати умови для заснування спільних підприємств; сприяти формуванню привабливого інвестиційного клімату; спростити процедуру отримання дозвільних документів для здійснення експортно-імпоротної діяльності тощо.

У третьому розділі «**Методологія дослідження інтернаціоналізації промислових підприємств**» запропоновано концепцію еластичного інструментарію інтернаціоналізації промислових підприємств України з метою забезпечення ефективності їх діяльності; розроблено організаційно-економічний механізм інтернаціоналізації промислових підприємств (ОЕМПП); досліджено діяльність промислових підприємств з метою розроблення полікритеріального підходу до забезпечення впровадження заходів щодо їх інтернаціоналізації.

Аналіз макроекономічної ситуації України та особливостей її інтеграції у світові економічні структури, дозволив встановити, що сьогодні перед керівниками підприємств на першому плані стоїть завдання своєчасного реагування на нагальні потреби міжнародного ринку, запити споживачів, а ефективність інтернаціоналізації промислових підприємств залежить від здатності швидко та вчасно пристосовуватися до змін зовнішнього середовища. Зважаючи на це, запропоновано використання еластичного інструментарію управління процесами інтернаціоналізації промислових підприємств. Під цим поняттям варто розуміти сукупність заходів якісного і кількісного впливу, спрямованих на можливість керувати процесами інтернаціоналізації у змінних умовах зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю та багатоваріантністю альтернатив, з метою забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств з врахуванням інтересів країни базування.

Необхідність використання еластичного інструментарію управління процесами інтернаціоналізації промислових підприємств зумовила потребу у формуванні методологічного підходу до розроблення організаційно-економічного механізму їх інтернаціоналізації, який ґрунтується на трьох етапах: підготовчому, формування та функціонування (рис. 2).

На підготовчому етапі розроблено ОЕМПП з позиції аналізу зовнішнього і внутрішнього середовищ, у якому функціонує підприємство в частині діагностики передумов інтернаціоналізації підприємств на світовому, макро-, мезо-, та мікрорівнях. Етап формування ОЕМПП включає визначення його мети, об'єкту та завдань для конкретного підприємства. Забезпечення функціонування відбувається за рахунок впровадження окремих елементів або комплексної інтернаціоналізації на основі формування певного інструментарію та оцінювання його ефективності.

Етап функціонування ОЕМПП базується на застосуванні ситуаційного підходу, який передбачає ідентифікацію стану промислового підприємства, що

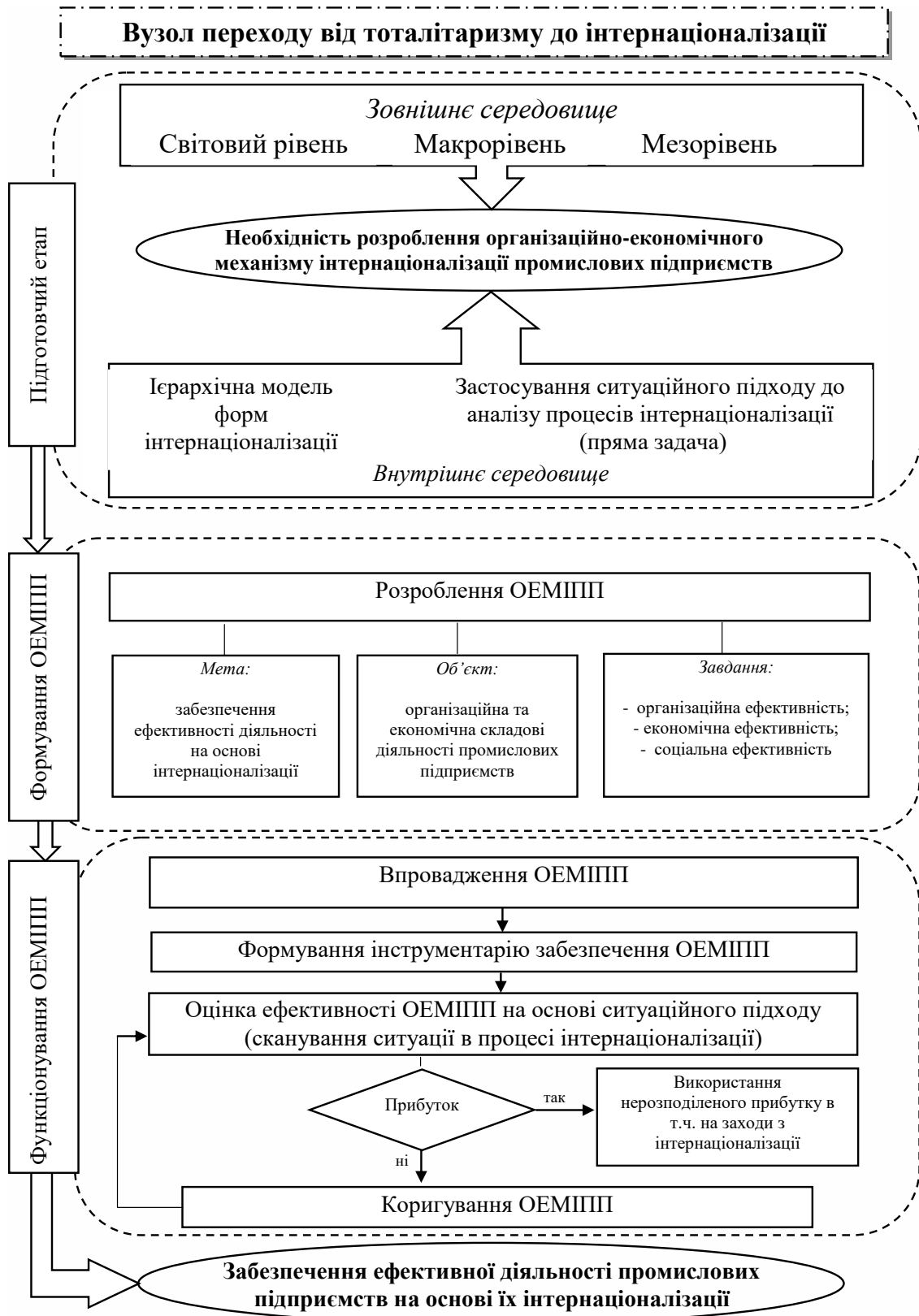

Рис. 2. Методологічний підхід до розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств

дозволяє виявити проблемні ситуації, які є сигналом для керівництва щодо необхідності розроблення (рис. 3) або коригування OEMПП.

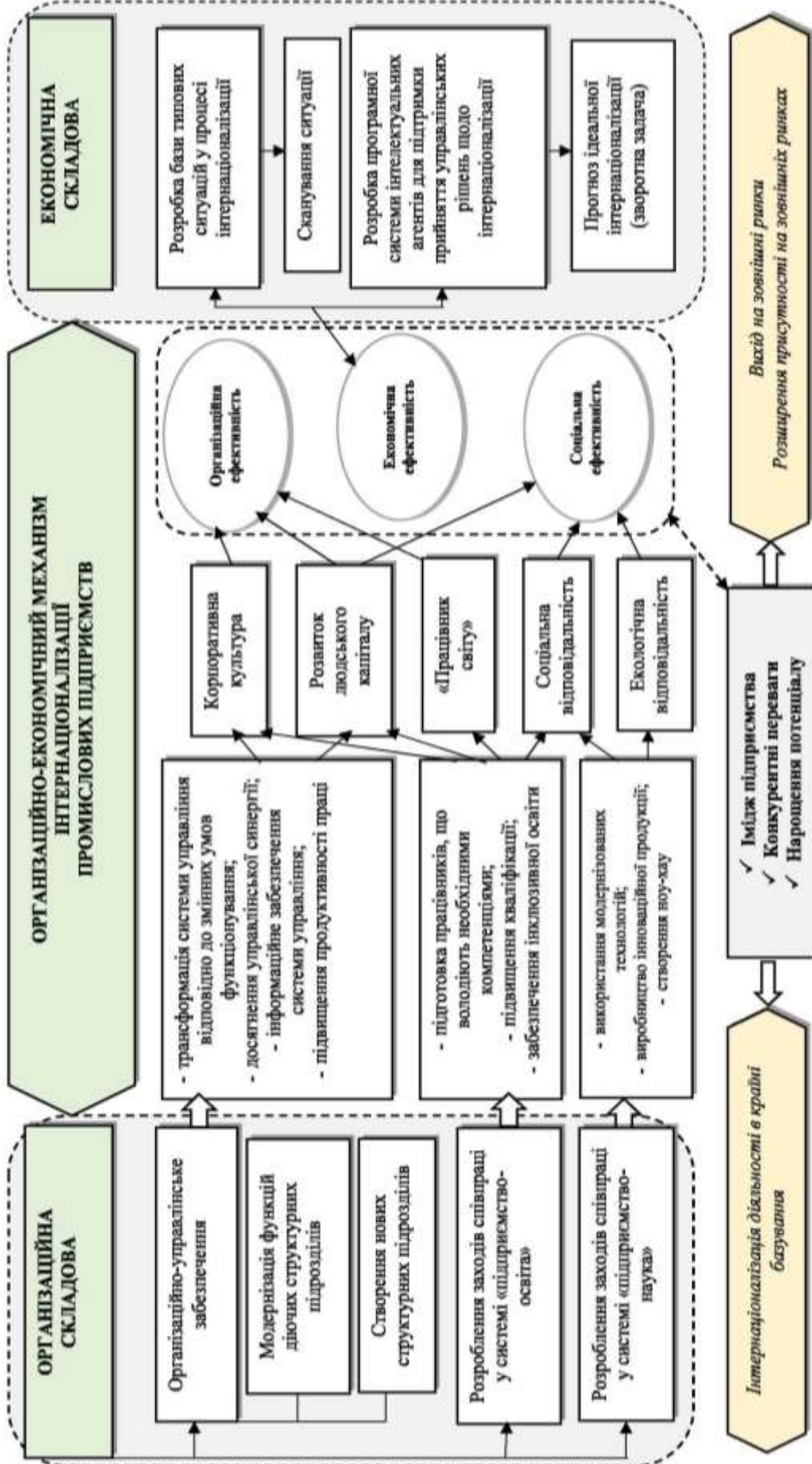

Рис. 3. Організаційно-економічний механізм інтернаціоналізації промислових

Організаційна складова запропонованого механізму передбачає реалізацію системи організаційно-управлінського забезпечення через модернізацію функцій діючих або створення нових структурних підрозділів, діяльність яких спрямована на трансформацію системи управління у постійно змінюваних умовах функціонування та її інформаційне забезпечення, досягнення управлінської синергії, а також підвищення продуктивності праці.

Економічна складова ОЕМПП ґрунтується на розробленні бази типових ситуацій у процесі інтернаціоналізації, що дозволяє здійснювати сканування ситуації в будь-який момент часу, та використанні засобів штучного інтелекту з метою розроблення програмної системи інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації підприємства.

З метою визначення оптимального комплексу заходів щодо інтернаціоналізації, що забезпечує ефективне впровадження ОЕМПП, модифіковано матрицю SWOT-аналізу мотивів до інтернаціоналізації, яка показує, що в умовах глобалізаційних процесів зміни в мотиваційній системі виходу підприємств на зовнішні ринки для забезпечення ефективності їхньої діяльності, мають бути оцінені також і з точки зору необхідності попередження можливих дисбалансів, зокрема: невідповідності обсягів і структури виробництва реальним потребам ринку; його невисокої конкурентоспроможності; низького рівня залучення інвестицій у зв'язку з несприятливим інституційним та законодавчим середовищем; нерівномірності територіального розвитку та галузевої структури та ін.

У четвертому розділі **«Формування інструментарію функціонального забезпечення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств»** досліджено специфіку формування заходів щодо інтернаціоналізації на засадах оподаткування з позицій сталого розвитку; проаналізовано інвестиційно-інноваційну складову діяльності промислових підприємств у контексті інтернаціоналізації їх діяльності та роль науково-освітнього потенціалу в структурі інтернаціоналізації промислових підприємств; удосконалено систему організаційно-управлінського забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств.

На основі проведеного дослідження, встановлено, що багатоаспектність податкової політики, зокрема, з позицій сталого розвитку, має безпосередній вплив на забезпечення інтернаціоналізації промислових підприємств, адже вихід на зовнішні ринки вимагає від них перехід на стандарти ЄС та інших країн і, таким чином, з метою мінімізації оподаткування - зменшення негативного впливу технологічних процесів на навколишнє середовище. Це, в свою чергу, змушує керівництво підприємств адаптувати свою діяльність до вимог політики сталого розвитку в частині екологічно-відповідального підприємства, що дозволяє отримати соціальний ефект.

Показано, що з метою активізації інтернаціоналізації промислових підприємств, важливим чинником є створення належних умов для залучення

прямих іноземних інвестицій в акціонерний капітал українських підприємств. Аналіз даних свідчить про те, що обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку України з кожним роком зростав і протягом понад 20 років (1995-2018 рр.) збільшився у 120 разів. Тільки в 2014 році мало місце скорочення прямих іноземних інвестицій з об'єктивних причин. Встановлено, що в Україні існує нерівномірне розміщення іноземних інвестицій між секторами економіки, зокрема, значна частка надходить саме у промисловість – 32 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій. Аналіз даних вказує на те, що ризиками для залучення інвестицій для розвитку промислових підприємств є: погіршення зовнішньої кон'юнктури, девальваційні процеси, зовнішні запозичення, війна на Сході країни, обмеження судноплавства в Азовському морі та Керченській протоці з боку РФ, запровадження торговельних обмежень з боку інших країн тощо.

Виявлено, що успішна інтернаціоналізація промислових підприємств безпосередньо пов'язана з впровадженням інновацій у їх діяльність, інтенсивністю досліджень і розробок, створенням доданої вартості продукції, що виробляється, та ефективністю «третинної» промисловості (передбачена в інтелектуальній та інших галузях). Усі ці аспекти залежать від стану науково-дослідного та освітнього потенціалу макро- та мікрорівнів. При цьому визначено, що за роки незалежності України частка інноваційно-активних промислових підприємств зменшилась у п'ять разів. Цю тенденцію значною мірою зумовили падіння обсягів виробництва в Донецькій та Луганській областях, на територіях яких іде війна. Досліджено, що незважаючи на значний науково-дослідний потенціал, технологічний розрив між Україною та розвинутими країнами щороку поглиблюється. При цьому розподіл загального обсягу витрат на виконання наукових досліджень і розробок за джерелами фінансування в Україні наступний: бюджетні кошти (36,6 %); кошти вітчизняних замовників (27,9 %), в т.ч. кошти організацій підприємницького сектору (22,5 %), кошти організацій державного сектору (5,3 %), кошти організацій сектору вищої освіти (0,1 %); власні кошти (10,0 %); кошти з інших джерел (1,1 %).

Встановлено, що для нарощування позитивних тенденцій розвитку вітчизняної економіки, зокрема промислових підприємств в контексті їх інтернаціоналізації, необхідним є відхід від сировинної моделі; проведення моніторингу екзогенних та ендогенних факторів впливу на інвестиційно-інноваційний клімат; забезпечення пристосування до змін кон'юнктури на ринку; планування і фінансування прикладних досліджень промисловими підприємствами спільно із закладами вищої освіти; впровадження патентів; імпорт і трансфер технологій, їхнє освоєння українськими інженерно-технічними фахівцями; удосконалення системи управління інноваціями; усунення «відірваності» наукових розробок від потреб промисловості тощо.

У 2018 р. Україна займала 81 місце серед 137 країн світу у Рейтингу глобальної конкурентоспроможності, втративши п'ять позицій порівняно із 2014 р. У той же час за певними позиціями спостерігали позитивні тенденції, наприклад, за показником «вища освіта і професійна підготовка» – 40 і 35 місце відповідно. Особливої уваги заслуговує покращення показника «якість освіти» – з 65 місця Україна піднялася в рейтингу до 49 місця, і у 2018 р. входила у 36% найкращих країн світу за якістю освіти. Проаналізовані дані вказують на значний потенціал освітньої компоненти, який важливо використовувати підприємствам, зокрема, в контексті їх інтернаціоналізації. Окрім того, Україна випереджає країни Європи і Центральної Азії, і, навіть, деякі країни з високим рівнем розвитку з точки зору доступності вищої освіти та середньої тривалості навчання. Встановлено, що освітній потенціал має вагомий вплив на розвиток людського капіталу в Україні, і як результат, рівень загальної конкурентоспроможності України.

Саме розвиток людського капіталу є одним із пріоритетів удосконалення системи організаційно-економічного забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств України (рис. 4), яка базується на нових, більш ефективних формах взаємодії бізнесу, науки, освіти та влади через активізацію діяльності діючих та впровадженню нових структурних підрозділів підприємства, що сприятиме: формуванню конкурентних переваг; залученню додаткових інвестиційних ресурсів; розробці, виробництву та збуту інноваційної продукції; навчанню кваліфікованого персоналу тощо. Отже, з метою підвищення ефективності діяльності промислових підприємств у процесі інтернаціоналізації необхідною є співпраця науки, освіти та бізнесу.

Обґрунтовано доцільність впровадження нових чи модернізацію функцій діючих структурних підрозділів з метою підвищення рівня інтернаціоналізації промислового підприємства. В рамках організаційних змін пропонується розроблення заходів щодо співпраці у системах «підприємство-освіта» і «підприємство-наука», оскільки, незважаючи на очевидну важливість такої співпраці з точки зору досягнення стратегічних цілей, на багатьох підприємствах її або повністю ігнорують, або приділяють недостатньо уваги.

Таким чином, організаційно-управлінське забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств забезпечує її через розвиток власного людського капіталу, що генерує нову дефініцію – «глобальний працівник / працівник світу» (global worker / global employee) – кваліфікований працівник, котрий легко адаптується до нових умов роботи в будь-якому куточку світу.

У п'ятому розділі **«Економіко-математичне моделювання інтернаціоналізації промислових підприємств з метою підвищення ефективності їх діяльності»** розроблено полікритеріальний підхід до впровадження заходів щодо інтернаціоналізації промислових підприємств;

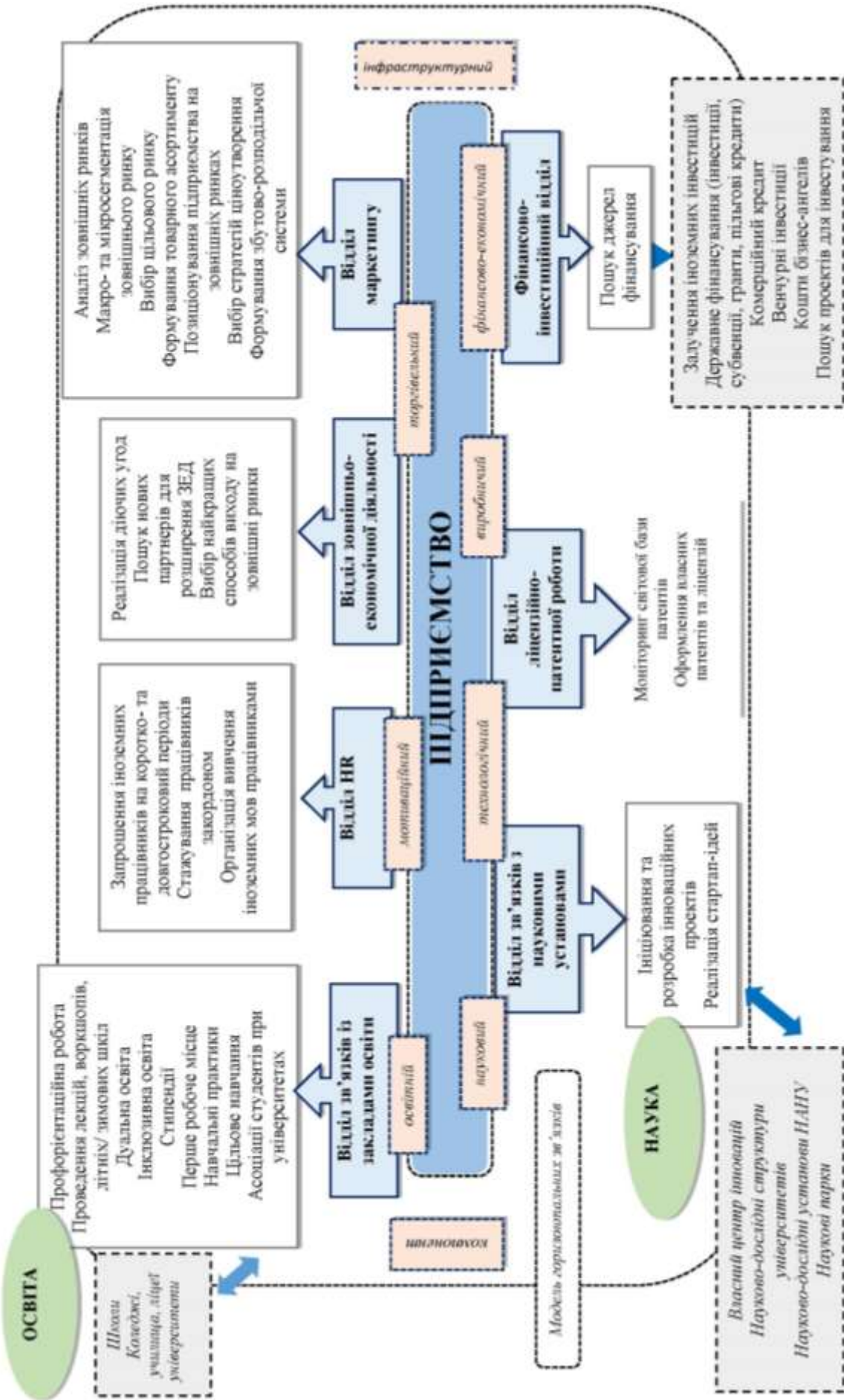

Рис. 4. Організаційно-управлінське забезпечення процесу інтернаціоналізації промислового підприємства

оцінено ефективність їх діяльності в контексті інтернаціоналізації та побудовано програмну систему інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на основі нейронно-мережевого моделювання.

В умовах багатокритеріальності, невизначеності та недостатності інформації доцільно використовувати метод аналізу ієрархій (МАІ), що ґрунтується на попарному порівнянні варіантів на різних рівнях ієрархії та їх математичній оцінці. Відповідно до МАІ на основі компонентів інтернаціоналізації визначено критерії, за якими оцінено ефективність інтернаціоналізації: торгівельний, фінансово-інвестиційний, виробничий, технологічний, інфраструктурний, науковий, освітній, мотиваційний (особистісний), а також 25 основних і 5 додаткових субкритеріїв, що охоплюють практично всі аспекти діяльності підприємства (табл. 2).

Слід зазначити, що більшість субкритеріїв визначають в абсолютних значеннях (тис. грн.), а такі, як СК21 і всі субкритерії освітнього та мотиваційного (особистісного) критеріїв – у відносних (питома вага). Всі додаткові субкритерії мають кількісне значення і якісну інтерпретацію щодо їх впливу на конкурентоспроможність підприємств.

Усі обчислення проведено за наступними формулами:

- локальні пріоритети критеріїв:

$$a_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n x_{ij}}, \quad (1)$$

- нормований власний вектор матриці:

$$A_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n x_{ij}} / \sum_{i=1}^n \sqrt[n]{\prod_{j=1}^n x_{ij}}, \quad (2)$$

- найбільше власне число матриці:

$$\lambda_{max} = \sum_{j=1}^n \sum_{i=1}^n a_{ij} \times A_i, \quad (3)$$

- індекс узгодженості:

$$I_y = \frac{|\lambda_{max} - n|}{n-1}, \quad (4)$$

- відносна узгодженість:

$$B_y = I_y / I_{yB}, \quad (5)$$

де I_{yB} – табличне значення індекса узгодженості для n критеріїв.

Критерії та субкритерії оцінювання ефективності інтернаціоналізації промислових підприємств

№ з/п	Критерій інтернаціоналізації	Позначення критерію	Субкритерій	Позначення субкритерію
1.	Торгівельний	К1	Прибуток/збиток, отриманий від прямого експорту товарів і послуг	СК11
			Прибуток/збиток, отриманий від непрямого експорту товарів і послуг	СК12
			Витрати на імпорт товарів, матеріалів, сировини, обладнання, послуг тощо	СК13
2.	Фінансово-інвестиційний	К2	Питома вага прямих іноземних інвестицій в структурі капіталу	СК21
			Прибуток/збиток, отриманий від відкриття філій за кордоном	СК22
			Витрати на розроблення і реалізацію маркетингових стратегій виходу на зовнішні ринки чи розширення присутності на ньому	СК23
3.	Виробничий	К3	Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виробленої на виробництві, розміщеному за кордоном	СК31
			Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виготовленої за іноземними патентами	СК32
			Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виготовленої на експорт в країні базування	СК33
4.	Технологічний	К4	Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виготовленої за технологіями (в т.ч. інноваційними) впроваджених за іноземними ліцензіями	СК41
			Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виготовленої за модернізованими технологіями за рахунок придбання обладнання за кордоном, в т.ч. по лізингу	СК42
			Прибуток/збиток, отриманий від реалізації продукції, виготовленої за інноваційними та модернізованими технологіями, яка підлягає стандартизації, сертифікації, екологічній експертизі	СК43
5.	Інфраструктурний	К5	Витрати на утримання підрозділів (працівників), задіяних у реалізації стратегії виходу на зовнішні ринки / розширення присутності на ньому	СК51
			Витрати на інформатизацію підрозділів, задіяних у реалізації стратегії виходу на зовнішні ринки / розширення присутності на ньому	СК52
			Витрати на юридичний супровід виходу на зовнішні ринки /розширення присутності на ньому	СК53
6.	Науковий	К6	Прибуток/збиток від діяльності підрозділів (працівників), задіяних у проведенні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР)	СК61
			Прибуток/збиток від проведення НДДКР, в т.ч. витрати на патентування	СК62
			Кошти, залучені з-за кордону для виконання НДДКР	СК63
			Витрати на трансфер технологій	СК64
			<i>Кількість угод, укладених з університетами і науковими установами для проведення НДДКР</i>	<i>ДСК6</i>
7.	Освітній	К7	Питома вага працівників, які володіють іноземними мовами на рівні не нижче B2	СК71
			Питома вага працівників, які пройшли стажування, підвищення кваліфікації за кордоном	СК72
			Питома вага працівників, які приймали участь у виставках, семінарах, воркшопах тощо	СК73
			<i>Питома вага працівників з вищою освітою за фахом</i>	<i>ДСК7.1</i>
			<i>Кількість студентів університетів, коледжів, учнів училищ, в т.ч. іноземних, які пройшли практику підприємств</i>	<i>ДСК7.2</i>
			<i>Кількість екскурсій, семінарів проведених для учнів шкіл, училищ, студентів коледжів та університетів</i>	<i>ДСК7.3</i>
8.	Мотиваційний (особистісний)	К8	Питома вага працівників, які отримали кар'єрний ріст за рахунок реалізації стратегії виходу на зовнішні ринки чи розширення присутності на ньому	СК81
			Питома вага працівників, премійованих за результатами діяльності по виходу на зовнішні ринки чи розширення присутності	СК82
			Питома вага працівників, які отримують надбавки за знання іноземної мови	СК83
			<i>Кількість іноземних фахівців, запрошених для роботи, стажування, проведення навчання персоналу</i>	<i>ДСК8</i>

Для визначення пріоритетів критеріїв і оцінювання кожної з альтернатив за визначеними критеріями побудовано матрицю попарних порівнянь (табл. 3). Для визначення переважності критерію використано шкалу відносної важливості критерію.

Таблиця 3

**Матриця попарних порівнянь критеріїв інтернаціоналізації
промислових підприємств**

Назва критерію, що порівнюється	Позначення критерію	Позначення критерію								Локальні пріоритети, a_i
		K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	
Торгівельний	K1	1	1/7	1/3	1/3	7	1/5	1/3	3	0,0503
Фінансово-інвестиційний	K2	7	1	3	3	9	3	3	7	0,3000
Виробничий	K3	3	1/3	1	1/3	7	1/5	1/3	5	0,0784
Технологічний	K4	3	1/3	3	1	5	1/3	1/3	5	0,1055
Інфраструктурний	K5	1/7	1/9	1/5	1/7	1	1/7	1/7	1/3	0,0166
Науковий	K6	5	1/3	5	3	7	1	3	5	0,2165
Освітній	K7	3	1/3	3	3	7	1/3	1	5	0,1448
Мотиваційний (особистісний)	K8	1/5	1/7	1/5	1/5	3	1/5	1/5	1	0,0284
$\lambda_{\max} = 8,907$; $I_y = 0,1296$; $V_y = 0,0919$ (9,19%)										

Для оцінювання відносної важливості критеріїв визначено індекс узгодженості (I_y) та відносну узгодженість (V_y), враховуючи $\lambda_{\max} = 8,907$:

$$I_y = \frac{|8,9073 - 8|}{7} = 0.1296;$$

$$V_y = I_y / I_{yB} = 0,1296 / 1,41 = 0,0919,$$

де $I_{yB} = 1,41$ – табличне значення індексу узгодження для восьми критеріїв.

Відносна узгодженість критеріїв рівна 9,19%, тобто знаходиться в межах норми (не більше 10%), що свідчить про добру узгодженість критеріїв. Для оцінювання ефективності інтернаціоналізації найважливішими є фінансово-інвестиційний, науковий та освітній критерії.

Аналогічні розрахунки проведено для кожного із субкритеріїв відносно критеріїв попереднього рівня при їх узгодженості менше 10%. Для фінансово-інвестиційного критерію найважливішим субкритерієм є питома вага прямих іноземних інвестицій у структурі капіталу; для наукового – кошти, залучені з-за кордону для виконання НДДКР і прибуток/збиток від діяльності підрозділів (працівників), задіяних у проведенні науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), а для освітнього – стажування та підвищення кваліфікації працівників за кордоном, а також їх кар'єрний ріст, пов'язаний із реалізацією стратегії виходу на зовнішні ринки чи розширення присутності на ньому.

На основі розроблених критеріїв та субкритеріїв інтернаціоналізації підприємств для врахування усіх її аспектів запропоновано використовувати

інтегральний показник рівня інтернаціоналізації – Мультиплікаційний коефіцієнт інтернаціоналізації (MCI) (Multiplicative Coefficient of Internationalization MCI), який визначають за формулою:

$$MCI = \frac{\sum_{i=1}^{25} SK_{\text{впр. субкр.}}}{\sum_{i=1}^{25} SK_{\text{заг.}}}, \quad (6)$$

де $SK_{\text{впр. субкр.}}$ – впроваджені субкритерії інтернаціоналізації на даному промисловому підприємстві; $SK_{\text{заг.}}$ – загальна кількість субкритеріїв інтернаціоналізації.

З метою оцінювання ефективності діяльності промислових підприємств та визначення впливу факторів на зміну інтегрального показника – рентабельності власного капіталу - порівняно з базовим значенням проведено факторний аналіз за моделлю Дюпон із застосуванням прийомів ланцюгових підстановок та абсолютних відхилень (табл. 4).

Таблиця 4

Зведений факторний аналіз рентабельності власного капіталу промислових підприємств (за моделлю Дюпон)

Показник	Вплив фактора			
	ПАТ «Квантор»	ПрАТ «Калуський завод будівельних машин»	ПАТ «Техінмаш»	ПрАТ «Івано-Франківський арматурний завод»
Чиста рентабельність продажів, (ROS), %	9,73	-0,67	0,14	-25,89
Ресурсовіддача (NAT)	-0,39	0,92	0,05	-12,49
Коефіцієнт фінансової залежності (M)	-0,01	-0,04	0,08	14,95
Рентабельність власного капіталу, (ROE), %	9,33	0,21	0,27	-23,43

Результати проведеного факторного аналізу дозволили оцінити ефективність діяльності досліджуваних підприємств за комплексним показником рентабельності власного капіталу та визначити вплив на неї кожного із трьох компонентів: рентабельності продаж, ресурсовіддачі та коефіцієнта фінансової залежності.

Побудовано лінію тренду залежності мультиплікаційного коефіцієнту інтернаціоналізації (MCI) від ефективності діяльності досліджуваних підприємств за інтегральним показником рентабельності власного капіталу у 2018 році. Отримано лінійну залежність між рівнем інтернаціоналізації та ефективністю діяльності підприємства – із зростанням рівня інтернаціоналізації, зростає рентабельність власного капіталу.

Вирішено завдання оцінювання ефективності діяльності промислових підприємств у процесі їх інтернаціоналізації для підтримки прийняття управлінських рішень в умовах невизначеності на основі розробленої програмної системи інтелектуальних агентів за допомогою нейронних мереж.

Розробленню програмної системи інтелектуальних агентів для вище наведеного призначення передусє потреба у вирішенні завдання визначення значимості субкритеріїв, значення яких є вхідною інформацією для такої програмної системи.

За основу визначення значимості субкритеріїв було вибрано лінійний коефіцієнт кореляції Пірсона (рис. 6).

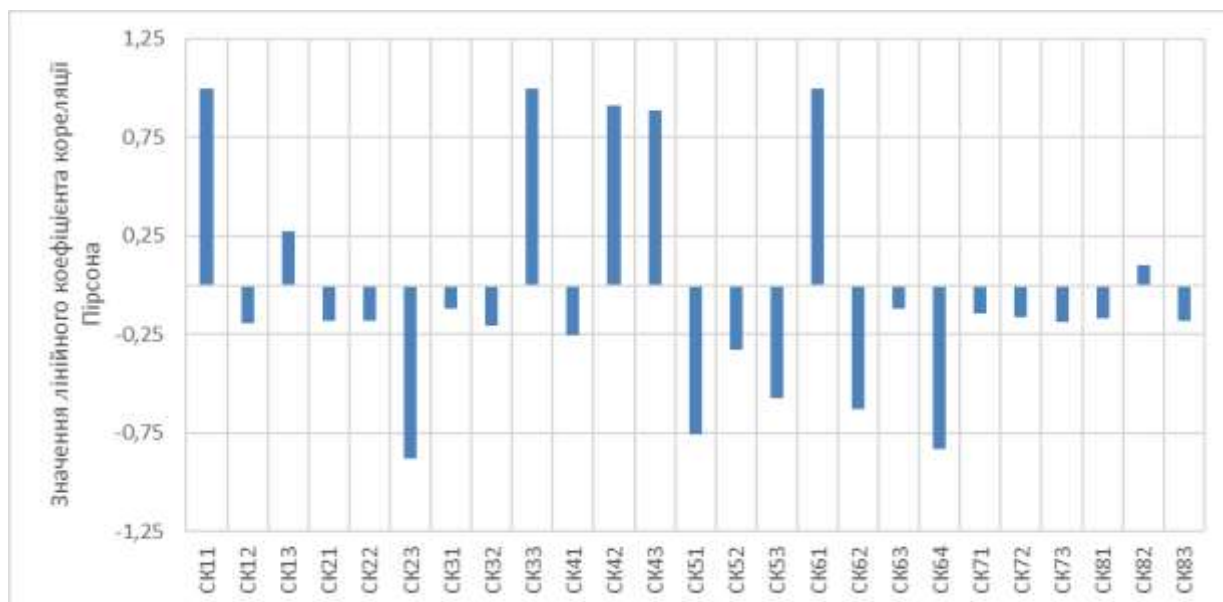

Рис. 6. Значимість субкритеріїв. Рівень значимості $p < 0,05$

Значимими субкритеріями визначено наступні: СК11, СК23, СК33, СК42, СК43, СК51, СК53, СК61, СК62, СК64. Значення цих субкритеріїв використовувалися як вхідна інформація для програмної системи інтелектуальних агентів, для якої застосовано метод машинного навчання багатосарового перцептрону (БШП) (Multi-Layer Perceptron, MLP) з використанням програмного середовища Statistica Trial.

Структура тришарового перцептрона представлена на рис. 7.

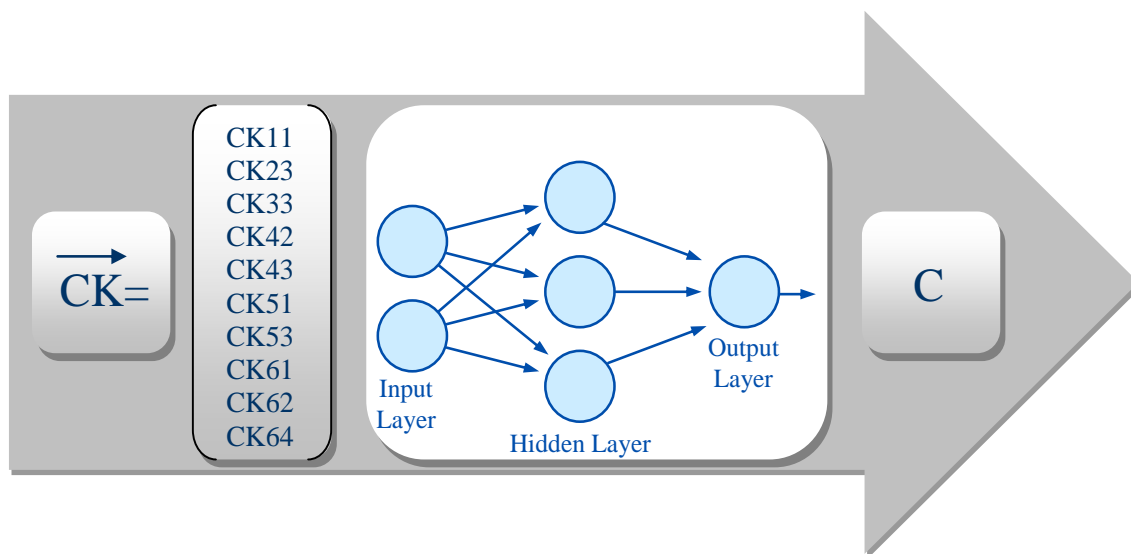

Рис. 7. Структура тришарового перцептрона

Сигнали з вхідного шару нейронів передаються до прихованих шарів, які їх опрацьовують та перетворюють зазвичай за допомогою логістичної апроксимації на ступеневу або порогову функції. Потім одержаний сигнал передають до вихідного шару нейронів, де інформація обробляється знову для одержання фінального результату. Повнозв'язна нейронна мережа є такою, де кожен вхідний нейрон зв'язаний зі всіма прихованими нейронами, і кожен з прихованих, у свою чергу, зв'язаний з наступними вихідними нейронами. Програмна система інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо забезпечення ефективності діяльності промислового підприємства у процесі його інтернаціоналізації складалася з п'яти агентів, які у своїй основі використовували нейронні мережі з різними архітектурами, що наведені в табл. 5.

Таблиця 5

Параметри інтелектуальних агентів (нейронних мереж)

Архітектура інтелектуального агента (нейронної мережі)	Кількість нейронів у прихованому шарі	Метод навчання	Функція помилки	Функція активації прихованого шару	Функція активації вихідного шару
Інтелектуальний агент (багатошаровий перцептрон) #1	24	BFGS 21	SOS	Tanh	Identity
Інтелектуальний агент (багатошаровий перцептрон) #2	39	BFGS 4	SOS	Logistic	Logistic
Інтелектуальний агент (багатошаровий перцептрон) #3	9	BFGS 2	SOS	Exponential	Exponential
Інтелектуальний агент (багатошаровий перцептрон) #4	37	BFGS 30	SOS	Exponential	Tanh
Інтелектуальний агент (багатошаровий перцептрон) #5	40	BFGS 30	SOS	Exponential	Tanh

Прийняті рішення програмною системою інтелектуальних агентів щодо ефективності діяльності промислових підприємств визначалися шляхом їх голосування. Мірою якості прийнятих управлінських рішень програмною системою інтелектуальних агентів була середня абсолютна помилка (MAPE), значення якої становило 1,2%, що вказує на правильність визначення значимості субкритеріїв і високу точність аналізу їх впливу на цільову функцію. Це дозволило побудувати навчальну та тестову вибірки для програмної системи інтелектуальних агентів, у якій значення вхідних параметрів повинно вибиратися дослідним шляхом. Аналіз залежності між прибутком досліджуваних підприємств у 2018 році і мультиплікаційним коефіцієнтом інтернаціоналізації (MCI) вказує на те, що зберігається та ж пряма лінійна залежність між прибутком і MCI, що і у випадку з ROE.

Практичне значення розробленого продукту полягає у можливості для керівника підприємства, що володіє інформацією про необхідну зміну вхідних параметрів (субкритеріїв) при прийнятті управлінських рішень щодо його інтернаціоналізації, задати бажаний вихідний параметр (цільова змінна C_i –

ефективність діяльності підприємства (прибуток) і цілеспрямовано здійснювати ті чи інші заходи з інтернаціоналізації. Розроблений програмний продукт можна застосовувати для вирішення також інших проблем діяльності підприємства, а також як модель для неінтернаціоналізованих підприємств, які планують вихід на зовнішні ринки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано нове вирішення науково-прикладної проблеми – формування організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств. Отримані результати дослідження дозволили сформулювати наступні висновки та внести пропозиції, що мають як теоретичне, так і практичне значення:

1. На основі аналізу наукової економічної літератури розвинуто теоретичні засади інтернаціоналізації та запропоновано розглядати категорію «інтернаціоналізація підприємства» з точки зору включення у неї дев'яти компонентів: торгівельного, фінансово-інвестиційного, виробничого, технологічного, інфраструктурного, наукового, освітнього, мотиваційного (особистісного), що реалізуються у певному інформаційному середовищі. Розроблено авторське визначення категорії «інтернаціоналізація підприємства», що базується на різних теоріях інтернаціоналізації, синтезі понять «глобалізація» та «локалізація» («глокалізація»), компонентному підході, з врахуванням того, що інтернаціоналізація підприємства може відбуватися і без виходу на зовнішні ринки. Удосконалення понятійно-категоріального апарату є підґрунтям для розвитку теоретичних положень щодо формування організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств.

2. Дослідження процесу інтернаціоналізації підприємств за схемою «in-out», де «in» – це передумови, котрі виникають на чотирьох рівнях: світовому, макро-, мезо- та мікрорівнях, а «out» – ефективність діяльності підприємств у результаті здійснення заходів з його інтернаціоналізації, дозволило в рамках десяти блоків, що охоплюють різні аспекти функціонування суб'єктів господарювання з врахуванням екзо- та ендогенних впливів на нього, мати підстави для обґрунтованого прийняття рішення про доцільність впровадження заходів щодо його інтернаціоналізації, що, в свою чергу, є основою для започаткування, провадження, коригування на певних етапах або згортання зовнішньоекономічної діяльності підприємства.

3. На основі комплексного аналізу особливостей міжнародної інтеграції України, в тому числі у Європейський економічний простір, встановлено, що вона є одним із ключових чинників впливу на інтернаціоналізацію підприємств, позитивними наслідками якої є можливість розвивати спеціалізоване виробництво, знижувати витрати на утримання контрольно-адміністративних інститутів тощо; негативними – підвищення уразливості фінансових систем, небезпека стагнації низки галузей національного виробництва, що може призвести до радикального погіршення умов життя, соціально-політичних

ускладнень. Результати проведеного аналізу особливостей міжнародної інтеграції дозволили визначити переваги основних форм виходу українських промислових підприємств на зовнішні ринки.

4. Проаналізовано стан зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України, який вказує на те, що у 2018 р. промислове виробництво зросло на 1,8% завдяки позитивному впливу зовнішньої кон'юнктури та внутрішньому попиту. За період з 2014 р. по 2018 р. індекс промислової продукції зріс на 11,7%, при цьому позитивну динаміку спостерігали у секторі машинобудування. Результати проведеного аналізу свідчать про те, що промисловість України є основною бюджетоутворюючою галуззю національної економіки, яка забезпечує конкурентні позиції держави на міжнародному ринку.

5. Комплексний аналіз державної стратегії активізації інтернаціоналізації промислових підприємств на основі дослідження особливостей соціально-економічного розвитку восьми областей Західного регіону України дозволив обґрунтувати перспективно-проблемний підхід до визначення пріоритетів розвитку регіону. Базуючись на основних положеннях Програм міжнародного співробітництва окремих областей України, встановлено фактори створення сприятливого середовища для інтернаціоналізації підприємств, що в них функціонують.

6. Обґрунтовано, що використання методологічного підходу до розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств, який базується на формуванні еластичного інструментарію управління процесами інтернаціоналізації, дозволяє визначити стратегічні й тактичні цілі діяльності суб'єктів господарювання та сукупність заходів, впровадження яких дає можливість керувати процесами інтернаціоналізації у змінних умовах зовнішнього середовища, яке характеризується невизначеністю та багатоваріантністю альтернатив, з метою забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств з врахуванням інтересів країни базування.

7. Розроблено ОЕМПП, який включає організаційну і економічну складові, кожна з яких призводить до підвищення певного виду ефективності – організаційної, економічної чи соціальної. Синергетичним ефектом впровадження запропонованого ОЕМПП є формування позитивного іміджу підприємства, здобуті конкурентні переваги та нарощення його потенціалу, що дозволяє топ-менеджменту підприємства приймати аргументовані рішення щодо інтернаціоналізації діяльності підприємства на вітчизняному ринку, виходу на зовнішні ринки, або розширення присутності на них.

8. Встановлено специфіку формування комплексу заходів щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на основі аналізу системи оподаткування з позицій сталого розвитку. Доведено, що екологічний податок є вагомим чинником необхідності ведення еколого-відповідального бізнесу, що дозволяє промисловим підприємствам успішно виходити на зовнішні ринки,

адаптуючись до стандартів країн ЄС та інших країн і, таким чином, зменшувати негативний вплив своїх технологічних процесів на навколишнє середовище.

9. Досліджено вплив інвестиційно-інноваційної складової діяльності промислових підприємств, який передбачає створення належних умов для залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України та розвитку високотехнологічних виробництв, становлення інфраструктури інноваційної діяльності, що дає змогу підвищити рівень інтернаціоналізації підприємств.

10. Доведено, що науково-дослідний та освітній потенціали є одними із ключових чинників інтернаціоналізації промислових підприємств. Показано, що забезпечення ефективної діяльності промислових підприємств ґрунтується на співпраці з науковцями в контексті фінансування фундаментально-прикладних розробок, реалізації проєктів, що фінансуються ЄС та іншими країнами. Проведений аналіз освітнього потенціалу України доводить, що «розвиток людського капіталу» повинен бути пріоритетом розвитку суспільства, що дозволить трансформувати економіку України із сировинної в інноваційну. Встановлено, що інтеграція науки, освіти та бізнесу є одним із дієвих шляхів до забезпечення конкурентоздатності країни та просування її інтересів на міжнародні ринки.

11. Обґрунтовано, що впровадження системи організаційно-управлінського забезпечення процесу інтернаціоналізації промислових підприємств, яка полягає в активізації діяльності діючих або впровадженню нових структурних підрозділів на підприємствах, забезпечить формування сильної корпоративної культури та сприятиме нарощенню конкурентних переваг; залученню додаткових інвестиційних ресурсів; виробництву інноваційної продукції; навчанню кваліфікованого персоналу – «працівника світу».

12. Адаптовано метод оцінки ефективності інтернаціоналізації промислових підприємств на основі розробленого полікритеріального підходу, що дозволяє обґрунтовано приймати управлінські рішення щодо інтернаціоналізації підприємств різного розміру, фінансових можливостей, технологічної оснащеності, кадрового потенціалу тощо за такими критеріями, як: торгівельний, фінансово-інвестиційний, виробничий, технологічний, інфраструктурний, науковий, освітній, мотиваційний (особистісний). При відносній узгодженості критеріїв, що дорівнює 9,19%, найважливішими критеріями забезпечення ефективної інтернаціоналізації промислових підприємств визначено: фінансово-інвестиційний, науковий та освітній. На основі розроблених критеріїв та субкритеріїв інтернаціоналізації підприємств для врахування всіх її аспектів запропоновано використання інтегрального показника оцінювання рівня інтернаціоналізації – Мультиплікаційний коефіцієнт інтернаціоналізації (МСІ), шкала якого змінюється від 0 до 1 залежно від кількості впроваджених у діяльність підприємств заходів щодо інтернаціоналізації.

13. Проведений факторний аналіз за моделлю Дюпон дозволив оцінити ефективність діяльності досліджуваних підприємств за комплексним

показником рентабельності власного капіталу та впливом на неї таких факторів, як: рентабельність продаж, ресурсовіддача та коефіцієнт фінансової залежності та визначити лінію тренду, яка вказує на лінійну зростаючу залежність між рівнем інтернаціоналізації та рентабельністю власного капіталу досліджуваних підприємств.

14. Побудовано програмну систему інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації промислових підприємств на основі нейронно-мережевого моделювання. Доведено, що на основі лінійного коефіцієнту кореляції Пірсона десять субкритеріїв є значимими для забезпечення ефективності їх діяльності в процесі інтернаціоналізації. Для програмної системи інтелектуальних агентів застосовано метод машинного навчання багатопараметричного перцептронного (БШП). Розраховано значення середньої абсолютної помилки (МАРЕ) оцінки якості програмної системи інтелектуальних агентів, яке становить 1,2%, що свідчить про високу точність отриманих результатів. У результаті навчання нейронних мереж, задаючи цільову функцію, можна «керувати» цими субкритеріями, а розроблену методику використовувати будь-яким підприємством, які планують вихід на зовнішні ринки або розширення присутності на ньому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації

1.1. Монографії:

1. Крамар І. Ю. Розвиток промислових підприємств України в контексті інтернаціоналізації: монографія / за заг. ред. Б. М. Андрушківа. Тернопіль: ТНТУ, 2019. 374 с. (16,7 друк. арк.).

2. Kramar I.Yu. Eco-labeling significance and peculiarities of use: European experience, 2018. Аналітичний інструментарій в маркетинговій діяльності / Р. В. Федорович [та ін.] ; за ред. проф. Р. В. Федоровича. – Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б. 308 с., с. 8-17. (14,18 друк. арк.; *особистий внесок автора: проаналізовано існуючі підходи до еко-маркування продукції та особливості його застосування з позицій Європейського досвіду; досліджено особливості політики сталого розвитку в Україні для забезпечення виходу промислових підприємств на зовнішні ринки – 0,63 друк. арк.*)

3. Крамар І. Ю. Деякі аспекти міжнародної інтеграції України. *Тенденції розвитку маркетингу в умовах економічних трансформацій* / за ред. проф. Р. В. Федоровича. Тернопіль: ФО-П Шпак В. Б., 2017. 303 с., с.117-133 (17,19 друк. арк.; *особистий внесок автора: охарактеризовано особливості міжнародної інтеграції України у Європейські та інші світові спільноти, визначено перспективи та проблеми інтеграційних процесів та їх вплив на соціально-економічну ситуацію в країні – 1,4 друк. арк.*)

4. Крамар І. Ю., Тисько М. М. Особливості інноваційного розвитку малих підприємницьких структур та шляхи його активізації. *Інноваційний розвиток промислових підприємств в контексті підвищення ефективності їх діяльності*. Нововолинськ: Волинь, 2015. 388 с., с. 323-349 (29,99 друк. арк.; особистий внесок автора: досліджено особливості інноваційного розвитку промислових підприємств – 2,1 друк. арк.).

1.2. Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних, та в наукових періодичних виданнях іноземних держав:

5. *Крамар І. Ю. Методологічний підхід до розроблення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств [Електронний ресурс] // *Modern Economics*. 2019. № 15 (2019). С. 122-128. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V15\(2019\)-17](https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-17) (0,52 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: DOAJ (Швеція), Crossref (Великобританія), CiteFactor (США), Google Scholar (США), Academic Resource Index (ResearchBib) (Японія), DRJI, Scientific Indexing Service (США)**)).

6. *Пастух О. А., Крамар І. Ю., Чернух О. В. Використання нейронних мереж для забезпечення ефективності діяльності промислових підприємств у процесі їх інтернаціоналізації. *Галицький економічний вісник*. ТНТУ, 2019. Том 58. №3. С. 121-129 (Економіка та управління національними підприємствами) DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03.121 (0,6 друк. арк.; особистий внесок автора: досліджено переваги застосування методу нейромережового моделювання для вирішення економічних завдань; встановлено значимість субкритеріїв, які впливають на ефективність діяльності промислових підприємств за допомогою лінійного коефіцієнту кореляції Пірсона; розроблено програмну систему інтелектуальних агентів (нейронних мереж) для підтримки прийняття управлінських рішень – 0,37 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), EBSCO, Google Scholar (США)**)).

7. Petro Yasnii, Tetiana Vitenko. Iryna Kramar. Main aspects of education internationalization: case of Ternopil Ivan Puluj National Technical University. *Acta Universitatis Danubius*. 2019. Communicatio Vol 13, No. 1/2019. Pp. 32-42 (0,72 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано сутність інтернаціоналізації освіти; визначено заходи її активізації та вплив інтернаціоналізації університету на систему «освіта-суспільство-промисловість» – 0,5 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: DOAJ (Швеція), Index Copernicus, ULRICH'S Periodicals Directory (США), EBSCO Publishing (США), Genamics, Cabell's, Central and East-European Online Library**)).

---

* Видання одночасно належить до наукових фахових видань України

8. *Крамар І.Ю. Організаційно-економічний механізм інтернаціоналізації промислових підприємств. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2019. Випуск 25/2019, частина 1. С.126-129 (0,48 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus (Польща)**).

9. *Крамар І., Мариненко Н. Перспективно-проблемний аналіз соціально-економічного розвитку Західного регіону України [Електронний ресурс] // *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2019. Вип. 1 (20). С. 52-62. Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2019/19kiuzru.pdf> (0,8 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано соціально-економічний розвиток Західних областей України; визначено їх спільні риси шляхом перспективно-проблемного аналізу та основні пріоритетні напрями розвитку – 0,6 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), Index Copernicus International SA (Польща), Google Scholar (США), EBSCOhost (США), BASE – Bielefeld Academic Search Machine (Німеччина), Polish Scholarly Bibliography, Ministry of Science and Higher Education (Польща), SCIENCE INDEX (Російський індекс наукового цитування), Cosmos Impact Factor (Німеччина), Global Impact Factor (Австралія), Scientific Indexing Service (США)**).

10. *Крамар І.Ю. Функціональне забезпечення організаційно-економічного механізму інтернаціоналізації промислових підприємств. *Збірник наукових праць Державного університету інфраструктури та технологій: Серія «Економіка і управління»*. 2019. Вип. 45. К.: ДУІТ, 158 с., с. 91-103 (1,0 друк. арк.).

11. *Крамар І.Ю. Роль освіти у формуванні людського капіталу як фактору економічного розвитку України. *Держава та регіони*. 2019. №2 (107). С. 12-19 (0,72 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща)**).

12. *Крамар І.Ю., Мариненко Н.Ю. Експортно-орієнтована діяльність промислових підприємств як спосіб забезпечення розвитку Західного регіону України. *Причорноморські економічні студії*. Науковий журнал. 2019. Випуск 40. С. 130-133 (0,53 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано динаміку валового регіонального продукту та індексу промислової продукції в досліджуваних областях; визначено пріоритетні напрями покращення економічної ситуації в Західних областях України – 0,43 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща)**).

13. *Крамар І.Ю. Ієрархічно-компонентний підхід до визначення категорії «інтернаціоналізація підприємства» [Електронний ресурс] // *Науково-практичний журнал «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*,

електронне наукове фахове видання, випуск 3 (20), 2019. с. 271-277. Режим доступу до журн.: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/20_2019/43.pdf (0,6 друк. арк.).

14. *Крамар І.Ю. Інституційні та економічні чинники розвитку науково-дослідного потенціалу України в контексті інтернаціоналізації. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія: Економіка і управління. Том 30 (69), № 2, 2019. С. 45-50 (0,71 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща)**).

15. *Малевський Е.З., Крамар І.Ю. Організаційний механізм забезпечення системи управління змінами на промислових підприємствах. *Економіка і управління – науковий журнал*. №1 (73). Київ: Європ. універ. 2019. С. 8-19 (1,2 друк. арк.; особистий внесок автора: досліджено особливості процесу управління змінами на промислових підприємствах – 0,5 друк. арк.).

16. *Крамар І.Ю. Факторний аналіз діяльності машинобудівних підприємств за показником рентабельності власного капіталу. *Держава та регіони*. 2019. №3 (108). С. 121-124 (0,42 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща)**).

17. *Андрушків Б.М., Крамар І.Ю., Погайдак О.Б. Особливості формування стратегії інтернаціоналізації суб'єктів господарювання в контексті вимог ЄС (Шляхи та еластичний інструментарій вирішення проблеми). *Інноваційна економіка. Науково-виробничий журнал*. 2019. Тернопіль, №3-4 (79). С. 65-72 (0,62 друк. арк.; особистий внесок автора: визначено напрями посилення і шляхи підвищення ефективності заходів інтернаціоналізації суб'єктів господарювання за рахунок інноваційно-управлінських чинників; запропоновано схему переходу промислових підприємств від тоталітаризму до інтернаціоналізації – 0,4 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща)**).

18. *Мейш А.В., Матвійчук О.В., Крамар І.Ю. Формування теорій управління суспільством і країною. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. №2. Том 2. С. 173-199. DOI: 10.31891/2307-5740-2019-268-2-173-178 (0,7 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано сутність теорій управління з погляду шкіль наукового управління та людських відносин – 0,3 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща), Google Scholar (США), Polish Scholarly Bibliography**)).

19. Nataliia Marynenko, Iryna Kramar, Tetiana Podvirna, Svitlana Khrupovych. Taxation trends, rankings and perspectives for Ukraine [online] // *Przegląd Nauk Stosowanych (Applied Sciences Review)*. 2018. Nr 20 (3), Wydział

Ekonomii i Zarzadania. Opole. Pp. 15-32. Available at: https://pns.po.opole.pl/images/PNS_20/PNS20-II.pdf (1,1 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано системи оподаткування в Україні – 0,4 друк. арк.).

20. *Крамар І. Ю., Мариненко Н. Ю. Передумови інтернаціоналізації машинобудівних підприємств. *Галицький економічний вісник*. Т.: ТНТУ, 2018. Том 55. №2. С. 27-40 (0,87 друк. арк.; особистий внесок автора: досліджено передумови інтернаціоналізації підприємств машинобудування, екзо- та ендогенні впливи на суб'єкта господарювання в процесі прийняття рішення про його інтернаціоналізацію; запропоновано блокову логічно-структурну схему аналізу передумов інтернаціоналізації – 0,7 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), EBSCO, Google Scholar (США)**).

21. *Крамар І. Ю. Заходи стимулювання інтернаціоналізації підприємств на прикладі Західного регіону України. *Галицький економічний вісник*. Т.: ТНТУ, 2018. Том 54. № 1. С. 11–19 (0,67 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), EBSCO, Google Scholar (США)**).

22. *Крамар І. Ю., Мариненко Н. Ю. Тенденції зовнішньо-економічної діяльності промислових підприємств України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 6, Том 2. С. 118-125. DOI: 10.31891/2307-5740-2018-264-6(2)-118-125 (0,7 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано товарну структуру зовнішньої торгівлі продукцією машинобудування України; оцінено зовнішньоторговельний оборот держави у секторі промисловості та обсяг реалізованої промислової продукції; досліджено стан іноземного інвестування у промисловість – 0,5 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща), Google Scholar (США), Polish Scholarly Bibliography**)).

23. *Крамар І. Ю., Мариненко Н. Ю., Подвірна Т. В. Стратегічні програми міжнародного співробітництва Західного регіону України на 2018-2020 роки [Електронний ресурс] // *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. №6 (68). С.66-71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2018-6-10> (0,56 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано Програми міжнародного співробітництва; охарактеризовано заходи активізації інтернаціоналізації підприємств та позитивні очікування від їх реалізації з метою розвитку міжнародного співробітництва – 0,4 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: Index Copernicus International SA (Польща), Google Scholar (США), Eurasian Scientific Journal Index, CiteFactor (США), Open Access Journal Search Engine (Індія)**).

24. *І. Kramar. Application of the method of hierarchy analysis in decision-making process on industrial enterprises internationalization. *Економіка і управління підприємствами*. Науковий журнал. Київ: Європейський університет. Випуск. 4 (80). 2018. С. 67-79 (0,77 друк. арк.).

25. *Marynenko N.Yu., Panukhnyk O.V., Kramar I.Yu. Synthesis of effective components of the mechanism of managing adaptive development of production and economic organizations. *Науково-технічний журнал «Науковий вісник Національного гірничого університету»*. 2017. №4 (160), с.151 – 155 (0,5 друк. арк.; особистий внесок автора: визначено фактори впливу на систему управління адаптивним розвитком підприємства – 0,2 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse Scopus (Нідерланди), ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), Index Copernicus International SA (Польща), EBSCOhost (США), Engineering Village, ProQuest, ResearchBib (Японія)**).

26. *Крамар Ірина. Вихід на закордонні ринки як спосіб забезпечення ефективної діяльності підприємства в умовах глобалізації. *Галицький економічний вісник*. Т.: ТНТУ, 2017. Том 53. № 2. С. 59-68. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2017.02.059 (0,58 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), EBSCO, Google Scholar (США)**).

27. *Мариненко Н. Ю., Крамар І. Ю., Подвірна Т. В. Особливості формування спроможних територіальних громад в Україні. *Економіка і управління*. Науковий журнал. Київ: Європейський університет, 2017. №2 (74). С. 62–68 (0,35 друк. арк.; особистий внесок автора: досліджено повноваження об'єднаних територіальних громад та фінансові аспекти їх функціонування з позицій підприємства – 0,15 друк. арк.).

28. *Olena V. Panukhnyk, Nataliia Y. Marynenko, Iryna Y. Kramar, 2015. Trends in Foreign Direct Investment in Ukrainian Economy. *Актуальні проблеми економіки: наук. екон. журн.* 2015. Київ, №8 (170). С. 76–82 (0,5 друк. арк.; особистий внесок автора: проаналізовано динаміку та структуру прямих іноземних інвестицій в економіку України; визначено фактори сприятливого та несприятливого інвестиційного клімату країни – 0,3 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: SciVerse Scopus (Нідерланди), EBSCOhost (США), EconLit (США), ABI/Inform (by ProQuest) (Великобританія), Erih Plus (Норвегія)**).

29. *Крамар І. Ю. Економічний потенціал Тернопільщини та можливості його використання. *Галицький економічний вісник*. Т. : ТНТУ, 2015. Том 49. № 2. С. 63-70 (0,63 друк. арк.) (**Міжнародна представленість та індексація журналу: ULRICHSWEB Global Serials Directory (США), EBSCO, Google Scholar (США)**).

1.3. Опубліковані праці апробаційного характеру:

30. Iryna Kramar. University-industry collaboration. *Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах»* (5 квітня 2019 р.) / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2019. 168 с., с.35-37 (0,16 друк. арк.).

31. N.Yu. Marynenko, I.Yu. Kramar,. Paying taxes 2018 indicator: evaluating the cost and administrative burden of the taxes. *Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій : матеріали Міжнародної науково-технічної конференції до 100-річчя з дня заснування НАН України та на вшанування пам'яті Івана Пулюя (100-річчя з дня смерті)*, (Тернопіль, 23–24 травня 2018 року) / Науковий секретар : Золотий Р.З. Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. 376 с., с.308-309 (0,12 друк. арк.; особистий внесок автора: висвітлено роль податків для забезпечення ефективного функціонування економіки – 0,06 друк. арк.)

32. Iryna Kramar, Halyna Kramar, Natalia Marynenko. “Quality education” as a tool to ensure society sustainable development. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні : IV Міжнародна науково-методична конференція, 2–4 травня 2018 р.* / Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, 2018. 155 с., с.49-50 (0,1 друк. арк.; особистий внесок автора: висвітлено роль освіти у забезпеченні сталого розвитку суспільства згідно цілей сталого розвитку ООН – 0,08 друк. арк.)

33. Kramar Iryna. The link between environment and poverty while achieving global sustainability. *Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах» та I Міжнародного студентського наукового форуму «Креативна економіка очима молоді» у 2-х томах* (29-31 березня 2018 р.) / Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. – Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2018. Т.1. 166 с., с.155-156 (0,12 друк. арк.)

34. Kramar Iryna. Business or ecology: which comes first today? *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 16-17 лютого 2018 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2018. 116 с. С. 61-62 (0,14 друк. арк.).

35. Kramar Iryna. The Eastern partnership and Ukraine. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених „Соціально-економічні аспекти розвитку економіки“*, 27-28 квітня 2017 року / Т. : ТНТУ, 2017. С. 163 (0,26 друк. арк.)

36. Kramar Iryna. Eastern Europe: peculiarities of region development. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції „Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах“*, 22-24 вересня 2016 року / Т. : Крок, 2016. С. 52-53 (0,08 друк. арк.)

37. Kramar Iryna. Ukraine legislative framework of foreign investments. *International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings*. Klaipeda: Baltija Publishing, 2016. 348 p. Pp.328-331 (0,25 друк. арк.)

38. Kramar Iryna. The most influential transnational corporations in 2014. *Матеріали Міжнародної науково-технічної конференції «Фундаментальні та прикладні проблеми сучасних технологій»*, 19–21 травня 2015 року / Т. : ТНТУ, 2015. С. 224-225 (0,17 друк. арк.)

39. Marynenko N.Yu., Kramar I.Yu. Indicators of economic and social human well-being. *Актуальні задачі сучасних технологій: зб. тез доповідей міжнар. наук.-техн. конф. молодих учених та студентів* (Тернопіль, 19–20 листопада 2014) / М-во освіти і науки України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя [та ін]. Тернопіль : ТНТУ, 2014. С. 328 (0,1 друк. арк.; особистий внесок автора: охарактеризовано основні соціально-економічні показники рівня життя населення – 0,08 друк. арк.)

40. Крамар І.Ю. Основні тенденції іноземного інвестування в Україні. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, 21-22 травня 2014 р.) / Міністерство освіти і науки України, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль: Видавництво ТНТУ імені Івана Пулюя, 2014. 165 с. С. 34-35 (0,13 друк. арк.)

41. Kramar I.Yu., Marynenko N.Yu. The essence of foreign economic affairs regulation. *Теоретичні та прикладні аспекти розвитку економіки: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції* (Тернопіль, 25 квітня 2013р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. Тернопіль : Видавництво ТНТУ імені Івана Пулюя, 2013. С. 159 – 161 (0,12 друк. арк.; особистий внесок автора: висвітлено сутність регулювання зовнішньоекономічної діяльності – 0,1 друк. арк.)

42. Marynenko N.Yu., Kramar I.Yu. Principles of the government regulation of market economy. *Матеріали XVII наукової конференції ТНТУ імені Івана Пулюя*. Том III. Гуманітарні, соціальні та економічні науки. Тернопіль, 20-21 листопада 2013 року. С. 48 (0,1 друк. арк.; особистий внесок автора: висвітлено місце державного регулювання в ринковій економіці – 0,06 друк. арк.)

2. Інші публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації:

43. Iryna Kramar. Ukraine-India cooperation. Why Ukraine is considered to be an attractive educational platform for Indian students? [online] // *ASM's International E-Journal on "Ongoing Research in Management & IT" 12th – 13th January, Human resource management, financial management & marketing management*. 2018. India, Pune. Pp. 346-352. Режим доступу до журналу: http://www.asmgroupp.edu.in/asm/incon/2018/EISSN_HRM-Finance-Marketing-%20Research%20Paper%20Journal.pdf (0,37 друк. арк.).

44. Kramar Iryna. Experience in Ukraine: how does it affect foreign students' lives after graduating from the universities. *Актуальні питання організації навчання іноземних студентів в Україні: III Міжнародна науково-практична конференція*, 18-20 травня 2016 р. Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2016. 244 с. С. 217-220 (0,2 друк. арк.)

45. Kramar Iryna. Tendencies of world tourism development and ukrainian realities. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Сучасні особливості формування і управління інноваційним потенціалом регіонального розвитку туризму та рекреації із залученням молодіжного ресурсу“*, 15-17 жовтня 2015 року. Т.: ТНТУ, 2015. С. 138-139 (0,19 друк. арк.)

46. Крамар І.Ю. Особливості співпраці Україна-НАТО. *Матеріали Всеукраїнської наукової конференції за міжнародної участі «Перспективи розвитку економічних систем у середовищі глобально-орієнтованого трансформаційного простору»* (Тернопіль, 6 травня 2015 р.) / Міністерство освіти і науки України, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя. 2015. Тернопіль: Крок, 170 с., с.127-129 (0,11 друк. арк.)

47. Kramar I.Yu., Marynenko N.Yu. Theoretical foundations of the world countries' modern economic development. *Проблеми інтеграції науково-освітнього, інтелектуального потенціалу в державотворчому процесі: Збірник наукових праць VIII-го міжнародного симпозіуму Україна – Туреччина*, 12-14 червня 2013 року. Тернопіль : Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2013. С. 495 – 501 (0,4 друк. арк.; особистий внесок автора: визначено особливості економічного розвитку країн з позицій інтернаціоналізації – 0,2 друк. арк.)

АНОТАЦІЯ

Крамар І. Ю. Організаційно-економічний механізм інтернаціоналізації промислових підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя Міністерства освіти і науки України, Тернопіль, 2019.

Розкрито основні теоретичні, методологічні та практичні засади інтернаціоналізації промислових підприємств. Розроблено теоретико-концептуальний підхід до процесу прийняття управлінських рішень щодо виходу промислових підприємств на зовнішні ринки, основу якого складає запропонований організаційно-економічний механізм, організаційна складова якого передбачає реалізацію управлінського забезпечення через модернізацію функцій діючих або створення нових структурних підрозділів, а економічна - ґрунтується на розробленні бази типових ситуацій у процесі інтернаціоналізації, що дозволяє здійснювати сканування ситуації в будь-який момент часу, та використанні засобів штучного інтелекту з метою побудови програмної системи інтелектуальних агентів для підтримки прийняття управлінських рішень щодо інтернаціоналізації підприємства.

Ключові слова: підприємство, інтернаціоналізація, зовнішньоекономічна діяльність, глобалізація, глокалізація, ефективність, міжнародне співробітництво, потенціал, науково-дослідна робота, технології, інновації, інвестиції, освіта, сталий розвиток.

АННОТАЦІЯ

Крамар І. Ю. Организационно-экономический механизм интернационализации промышленных предприятий. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Тернопольский национальный технический университет имени Ивана Пулюя Министерства образования и науки Украины, Тернополь, 2019.

В диссертационной работе раскрыты основные теоретические, методологические и практические основы процесса интернационализации промышленных предприятий. Разработаны теоретико-концептуальный подход к процессу принятия управленческих решений по выходу промышленных предприятий на внешние рынки, основу которого составляет разработанный организационно-экономический механизм, организационная составляющая которого предусматривает реализацию управленческого обеспечения путем модернизации функций действующих или создания новых структурных подразделений, а экономическая – основывается на разработке базы типичных ситуаций в процессе интернационализации, которая позволяет сканировать ситуацию в любой момент времени и использование средств искусственного интеллекта для построения программной системы интеллектуальных агентов для поддержания принятия управленческих решений по интернационализации промышленных предприятий.

Ключевые слова: предприятие, интернационализация, внешнеэкономическая деятельность, глобалізація, глокалізація, ефективність, міжнародне співробітництво, потенціал, науково-

исследовательская работа, технологии, инновации, инвестиции, образование, устойчивое развитие.

ANNOTATION

Kramar I. Yu. Organizational-economic mechanism of industrial enterprises' internationalization. – Qualification research paper as manuscript.

The thesis is submitted for the scientific degree of Doctor of Sciences (Economics), specialty 08.00.04 – Enterprises Economy and Management (by economic activity). – Ternopil Ivan Puluj National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2019.

The basic theoretical, methodological and practical principles of the process of industrial enterprises internationalization are revealed. The theoretical and conceptual approaches to the decision-making process concerning the expanding of industrial enterprises activities to external markets are developed. They are based on the suggested organizational and economic mechanism, which includes two components – organizational and economic. The formation of organizational-economic mechanism is based on the detailed analysis of preconditions for internationalization on four levels: world, macro-, mezo- and microlevels. It is shown that there are such main factors influencing on successful internationalization of industrial enterprises: taxation in the context of sustainable development, innovative-investment policy and scientific-educational potential. It is defined that in order to increase the positive tendencies in national economy development, in particular industrial enterprises development in the context of their internationalization, it is necessary to transfer from the raw material model of economy to innovative one; increase production of high value added products; monitor exogenous and endogenous factors influencing the investment and innovation climate in the country; plan and finance applied researches conducted by industrial enterprises jointly with higher education institutions; implement patents; import and transfer of technologies, their development by Ukrainian engineering specialists; improve innovation management system; eliminate "isolation" of scientific researches from industrial needs etc. Organizational component of the suggested mechanism involves the implementation of management support through the modernization of functions for existing structural units or creation of new ones; economic component is based on the development of a database of typical situations in the internationalization process, which allows to scan the situation at any time and use artificial intelligence tools to build a software system of intellectual agents to support management decision-making towards enterprise internationalization. The developed software product can be used for solving other problems of the enterprise activity than internationalization as well as to be used by non-internationalized enterprises planning to enter foreign markets. It is shown that implementation of proposed organizational-economic mechanism leads to improvement of a certain type of efficiency - organizational, economic or social. It is defined that the synergistic effect of the suggested mechanism is the internationalization of industrial enterprises through the development of human capital; creation of "full value", which implies to the creation

of a social effect; development of human capital, which generates a new definition - "global worker / global employee" – well-qualified employee, who easily adapts to any place of work anywhere in the world. The expediency for the suggested mechanism is proved. It is suggested to develop the cooperation between enterprise and education spheres as well as enterprise and science. It is developed multicriteria approach to the evaluation of effective decision-making at industrial enterprises which includes detailed description of all possible ways of internationalization. Based on the developed multicriteria approach it is designed a new indicator to evaluate the level of enterprise internationalization - multiplicative criteria of internationalization (MCI). The evaluation of industrial enterprises efficiency in the process of their internationalization is carried out according to the algorithm based on the object model, which has a direct correlation between different types of efficiency in the long run in terms of profitability equity, profitability of sales, resource efficiency and financial dependency. As a result suggested measures will contribute to the attraction of additional investment resources; development, production and sale of innovative products; training of qualified personnel according to enterprise needs.

Keywords: enterprise, internationalization, machine building, foreign economic activity, globalization, glocalization, efficiency, international cooperation, potential, R&D, technology, innovation, investment, education, sustainable development.

Підписано до друку 10.09.2019. Формат 60×90 1/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Умов.-друк. арк. 1,8.
Наклад 100 прим. Замовлення №01-1009.

* * * * *

Друк ФОП Паляниця В. А.
Свідоцтво ДК №4870 від 20.03.2015 р.
м. Тернопіль, вул. Б. Хмельницького, 9а, оф.38.
тел. (0352) 528-777.